

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансового аналізу та аудиту

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Організація і методика контролю заборгованості суб`єкта господарювання»

Студентки 2 курсу, 5-М групи
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
спеціалізації «Фінансовий контроль»

Грабовець Наталії
Олександрівни
_____ підпис

Науковий керівник
канд. екон. наук. професор.

Симоненко Валентин
Костянтинович
_____

Гарант освітньої програми
д. е. н., професор

Симоненко
Валентин
Костянтинович
_____

Київ 2018

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вітчизняні підприємства здійснюють свою діяльність в умовах фінансово-економічної кризи, невизначеності кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринків, що супроводжуються значними обсягами неплатежів та виникненням заборгованості, як дебіторської, так і кредиторської [91].

Існування заборгованості є об'єктивним явищем в процесі діяльності вітчизняних підприємств, її виникнення зумовлюється розширенням ринків збуту, подоланні конкуренції за рахунок збільшення обсягів продажу продукції (послуг) з відстроченням платежу, несвоєчасністю оплати або несплати покупцям. Дані чинники призводять до збільшення дебіторської та кредиторської заборгованості, уповільнення оборотності грошових коштів, що супроводжуються необхідністю залучення додаткових джерел фінансування. За період 2008 р. по 2017р. частка поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах вітчизняних підприємств склала 56-64 %. За даними Державної служби статистики України загальний її обсяг за цей період зріс на 151,2 %, а кредиторської заборгованості за цей же період зросла на 61,1% [90].

Саме ефективна організація розрахунків повинна активно сприяти договірній дисципліні, підвищенню відповідальності підприємства за своєчасне і в повному обсязі здійснення платежів за всіма зобов'язаннями, прискоренню руху оборотних коштів; зменшенню витрат обігу, і як наслідок ефективному використанні тимчасово вільних коштів. Отже ефективне управління заборгованістю і забезпечення належного бухгалтерського обліку є важливими чинниками успішної діяльності підприємства, що обумовлює актуальність теми випускної кваліфікаційної роботи.

Гіпотеза випускної кваліфікаційної роботи полягає у припущенні, що використання комплексу відповідних методів та системного підходу до обліку, аналізу та контролю заборгованості підприємств дозволить

удосконалити інформаційну систему управління та підвищити ефективність прийняття управлінських рішень.

У розробку питань удосконалення обліку, аналізу і контролю заборгованості вагомий внесок зробили сучасні вітчизняні вчені М.Д. Білик, Н.С. Барабаш, С.В. Бардаш, М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валусєв, С.Ф. Голов, Ю.А. Кузьмінський, Б.М. Литвин, Є.В. Мних, М.С. Пушкар, В.В. Сопко, Ю.Д. Чацкис, В.О. Шевчук; зарубіжні дослідники О.М. Андросов, В.П. Астахов, А.П. Бархатов, Дж. Блейк, Ж.Г. Леонтьєва, Б. Нідлз, П.Я. Папковська, Я.В. Соколов, Н.Т. Шалашова. В їх працях висвітлені різні аспекти функціонування системи обліку, аналізу та контролю заборгованості підприємства.

Проведені дослідження наукових праць та вивчення практики господарської діяльності свідчать про те, що окремі теоретичні положення є дискусійними, а низка важливих аспектів класифікації, визначення, оцінки, методики їх обліку та аналізу потребують подальшого вдосконалення в сучасних умовах господарювання.

Недостатня теоретична розробка та особливе практичне значення зазначених положень у сучасних умовах господарювання зумовили актуальність теми даної роботи, постановку її мети та завдань.

Мета випускної кваліфікаційної роботи є розробка методичних та організаційних положень і практичних рекомендацій з удосконалення аналізу і контролю заборгованості підприємства.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі **завдання**:

- надати економічну характеристику заборгованості підприємства як об'єкта обліку, аналізу та контролю;
- здійснити критичну оцінку нормативній, спеціальній та періодичній літературі з теми дослідження;
- розкрити передумови організації та методики обліку, аналізу та контролю заборгованості підприємства;

- надати пропозиції з удосконалення обліку заборгованості в системі прийняття управлінських рішень ТОВ «Полістелс»;
- розкрити систему аналітичних показників, інформаційну базу та основні методологічні прийоми економічного аналізу та контролю заборгованості підприємства;
- надати пропозиції з удосконалення організації та методики контролю заборгованості ТОВ «Полістелс».

Об'єктом дослідження є процес обліку, аналізу та контролю заборгованості підприємства як визначення резервів підвищення ефективності його діяльності. Для дослідження в даній роботі використовуються інформаційні дані ТОВ «Полістелс».

Предметом випускної кваліфікаційної роботи є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів обліку, аналізу та контролю заборгованості підприємства.

Інформаційною та правовою базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, що регламентують облік, аналіз і контроль заборгованості підприємства, національні Положення (стандарты) бухгалтерського обліку, інші інструктивні вказівки і рекомендації Міністерства фінансів України, офіційні статистичні матеріали, методичні матеріали, дані мережі Інтернет. Фактологічною основою проведеного дослідження є матеріали первинного, аналітичного і синтетичного обліку та фінансова звітність ТОВ «Полістелс».

Методи дослідження: обумовлені об'єктом і предметом випускної кваліфікаційної роботи. Реалізація поставленої мети потребувала застосування ряду методів: загальнонаукові методи (аналіз, синтез, абстрагування та узагальнення); теоретичні (методи пошуку, виявлення та узагальнення відомостей); вузько методологічні (методи аналізу літературних матеріалів щодо виявлення наявних теоретичних, методологічних, методичних відомостей з питань дослідження дебіторської та кредиторської заборгованості); методи проведення аналізу дослідження дебіторської та кредиторської заборгованості: трендовий (горизонтальний)

аналіз балансу підприємства - вивчення окремих показників за якийсь період, їх поведінки, тенденції зросту або спаду; структурний (вертикальний) аналіз балансу - визначення питомої ваги окремих показників у загальній величині; порівняльний аналіз - зіставлення показників з попередніми періодами, планом.

Наукова новизна одержаних результатів. Отримані в процесі дослідження наукові результати полягають у розробці теоретико-методичних рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення організації та методики аналізу і контролю заборгованості підприємства. Одержані результати, які становлять наукову новизну, визначаються такими основними положеннями:

- надані пропозиції з удосконалення методичних засад аналізу та контролю виникнення та погашення заборгованості підприємства, що дозволить посилити контрольну-аналітичну складову системи управління заборгованістю підприємства;
- розроблено документацію яка призначена для системи внутрішнього контролю заборгованості підприємства, що покращить оперативність здійснюваних контрольних процедур, а також наділить систему внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс» засобами превентивності.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження опубліковано 1 наукову працю за темою: «Методика контролю заборгованості підприємства» загальним обсягом 1,21 друк. арк. у Збірнику наукових статей студентів КНТЕУ.

Структура та обсяг дослідження. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 130 сторінках друкованого тексту; робота містить 17 таблиць, 28 рисунків, 5 додатків. Список використаних джерел налічує 101 найменування.

ЗМІСТ

	стор.
Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні засади контролю результатів операційної діяльності суб'єктів господарювання.....	13
1.1. Економічна сутність та порядок визначення результату операційної діяльності підприємства.....	13
1.2 Місце та роль контролю в системі управління результатами операційної діяльності суб'єкта господарювання.....	22
1.3 Основні інструменти фінансового контролю результатів операційної діяльності підприємства.....	33
Висновки до розділу 1.....	42
Розділ 2. Організаційно-інформаційне забезпечення контролю результатів операційної діяльності суб'єктів господарювання.....	45
2.1. Модель організації контролю результатів операційної діяльності суб'єкта господарювання.....	45
2.2. Нормативно - правове забезпечення контролю результатів операційної діяльності суб'єкта господарювання.....	55
2.3. Облікове відображення результатів операційної діяльності ТОВ «ОСД Східна Європа».....	69
Висновки до розділу 2.....	78
Розділ 3. Методика контролю результатів фінансової діяльності суб'єкта господарювання	80
3.1. Оцінка системи внутрішнього контролю ТОВ «ОСД Східна Європа»..	80

3.2. Удосконалення методики контролю результатів операційної діяльності ТОВ «ОСД Східна Європа»	89
3.3. Методика аналізу результатів операційної діяльності ТОВ «ОСД Східна Європа».....	97
Висновки до розділу 3	109
Висновки та пропозиції.....	112
Список використаних джерел.....	119
Додатки.....	132

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНТРОЛЮ ЗАБОРГОВАНOSTІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Економічний зміст та класифікація заборгованості суб'єкта господарювання

На сучасному етапі економічного розвитку вітчизняні підприємства зустрічаються із проблемою недофінансування господарської діяльності, яка пов'язана із низькою платоспроможністю та недобросовісною платіжною дисципліною покупців.

Наявність зобов'язань вважається нормальним станом будь-якого діючого підприємства, оскільки вони є основою взаємозв'язків між суб'єктами господарювання. Рациональна організація обліку, аналізу та контролю зобов'язань сприяє зміцненню договірної і розрахункової дисципліни, прискоренню оборотності оборотних коштів а, отже, поліпшенню фінансового стану підприємства, а правильно розроблена стратегія управління зобов'язаннями сприяє формуванню репутації надійної і відповідальної фірми.

Заборгованість суб'єкта господарювання включає як дебіторську так і кредиторську заборгованість.

Відповідно до чинного законодавства дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату [58]. При цьому дебіторами є всі юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів. Під таке трактування підпадає як заборгованість дебіторів, яка утримується підприємством до дати погашення, так і заборгованість дебіторів призначена для перепродажу.

Заборгованість дебіторів, що призначена для перепродажу, придбається або створюється підприємством з метою отримання прибутку або у вигляді відсотків, дивідендів, тощо, або ж від короткотермінових змін ціни (суми) такої дебіторської заборгованості. Тому така заборгованість є фінансовим активом призначеним для перепродажу і повинна відображатися та оцінюватися в обліку відповідно до цього стандарту.

Перед тим, як розкрити класифікацію дебіторської заборгованості, доцільно уточнити визначення даного терміну. Також, відповідно до п.4 П(С)БО №13 "Фінансові активи" під дебіторською заборгованістю розуміють заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу". Отже, дане тлумачення більш точно розкриває сутність поняття "дебіторська заборгованість".

На сьогодні в економічній науці все ще відсутні узгоджені підходи до визначення поняття дебіторської заборгованості, про що свідчить значна кількість концепцій, які пропонуються вченими (табл. 1.1).

Таблиця .1.1

Визначення дебіторської заборгованості в наукових працях

№ з/п	Наукове джерело	Визначення дебіторської заборгованості
1.	Буряк П.Ю. Фінансовий аналіз : [навч. посібник] / П.Ю. Буряк, М.В.	Дебіторська заборгованість вважається заборгованість суб'єкту підприємницької

	Щурик, П.М. Гарасим та інші. – К. : Хай-Тек Прес, 2013. – 376 с.	діяльності, що склалася на певну аналізовану дату
2.	Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку : [підручник] [3-є вид., доп. і перероб.] / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир : ПП «Рута», 2003. – 444 с.	Дебіторська заборгованість означає, що кошти даного підприємства тимчасово знаходяться у інших підприємств (організацій) чи осіб, але підлягають обов'язковому поверненню при закінченні певного строку
3.	Організація обліку і звітності : [навч. посібник] / П.М. Гарасим, С.В. Приймак, М.П. Гарасим. – Львів : НВФ Українські технології, 2012. – 328 с.	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги відображається заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселем)
4.	Велш Глен А. Основи фінансового обліку / Велш Глен А., Шорт Деніел Г. – [пер. з англ. О. Мілін, О. Ткач]. – К. : Основи, 1999. – 943 с.	Дебіторська заборгованість включає в себе усі вимоги підприємства до інших юридичних чи фізичних осіб щодо грошей, товарів чи послуг.
5.	Глушков Н.Е. Бухгалтерский учет на современном предприятии / Н.Е. Глушков. – Новосибирск: ЭКОР, 1996. – 670 с.	Дебиторская задолженность – сумма, причитающаяся к возврату на расчетный счет предприятия от юридических или физических лиц в итоге их взаимоотношений

Продовж. табл. 1.1

6.	Економічна енциклопедія: [у трьох томах]. – Т. 1. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред) та ін.. – К.: Вид-чий центр «Академія», 2000. – 864 с.	Дебіторська заборгованість – частина оборотного капіталу підприємства, компанії; сума, яку заборгували підприємству, організації, компанії інші юридичні особи і компанії, а також громадяни, що є їх боржниками за поставку товарів, виконання робіт надання послуг тощо
7.	Загородній А. Словник банківських термінів. Банківська справа : термінологічний словник / А. Загородній, О. Сліпущко та ін.. – К. : Вид-во «Аконії», 2000. – 608 с.	Дебіторська заборгованість – сума заборгованостей підприємству (організації) від юридичних або фізичних осіб (дебіторів). Виникає внаслідок господарських стосунків між ними
8.	Лишиленко О.В. Бухгалтерський фінансовий облік : [навч. посіб.] / О.В. Лишиленко. – К. : Центральної літератури, 2003. – 524 с.	Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
9.	Організація обліку : [навч. посібник] / М.Т. Костишина, У.М. Киричук, Н.О. Лобода, М.Я. Демко. – Львів : ЛДФА, 2011. – 192 с.	Дебіторська заборгованість як складова елементу фінансової звітності має визнаватись і відображатись у звітності в грошовій сумі, яка визначається з урахуванням оцінки дебіторської заборгованості в поточному обліку, котра залежить від її виду
10.	Пушкар М.С. Фінансовий облік : [підручник] / М.С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 628 с.	Дебіторською вважається заборгованість, яка виникає в ході взаємовідносин підприємства з економічними агентами і належить даному підприємству на певну дату
11.	Романів Є.М. Фінансовий облік : [навч. посіб.] / Є.М. Романів, А.П.	Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату складання

	Шот. – Львів : ЛДФА, 2012. – 486 с.	бухгалтерської звітності
12.	Фінансова діяльність підприємства : [підручник] / О. Бандурка, М. Коробов та ін. – К. : Либідь, 2002. – 384 с.	Дебіторська заборгованість – сума боргів на користь підприємства від юридичних або фізичних осіб у результаті господарських взаємовідносин

Як бачимо з наведених визначень, що різні автори по – різному трактують визначення дебіторської заборгованості, але при цьому не змінюється її суть.

Дебіторська заборгованість визначається авторами як сума боргу підприємству від інших дебіторів, яка утворюється в процесі господарської діяльності.

Тобто для виникнення дебіторської заборгованості необхідно щоб підприємство здійснювало господарську діяльність, а також здійснювало розрахунки з іншими підприємствами або фізичними особами. Тож, підсумовуючи вищесказане, нами запропоновано уточнити тлумачення поняття «дебіторська заборгованість», а саме надати у такій редакції: дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор має право вимагати відшкодувати.

Підсумовуючи різні підходи до економічної сутності «дебіторської заборгованості», необхідно відмітити, що дебіторська заборгованість виступає важливою складовою оборотного капіталу, і від цього показника залежить рівень ліквідності активів та фінансова платоспроможність підприємств.

Облік дебіторської заборгованості, крім з'ясування сутності, потребує також здійснення її класифікації. Серед науковців щодо цього немає єдиного погляду.

Слід наголосити, що за наявності різних ознак класифікацій дебіторської заборгованості групування її найчастіше здійснюється за однією певною ознакою в межах рахунків відповідно до єдиного Плану рахунків.

Класифікація дебіторської заборгованості [54]

Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості
1) за способом виникнення	а) товарна; б) інша;
2) за терміном погашення	а) короткострокова; б) довгострокова;
а) очікуваний термін погашення	а) термінова; б) прострочена; в) відстрочена;
б) реальний термін погашення	
3) за платоспроможністю дебіторів	а) сумнівна б) безнадійна
4) за забезпеченістю	а) забезпечена; б) незабезпечена;
5) за контрагентами	а) вітчизняних дебіторів; б) іноземних дебіторів;

Продовж. табл. 1.2

б) за формою погашення	а) монетарна; б) немонетарна;
7) за ступенем дотримання фінансової дисципліни	а) допустима б) не виправдана

З метою складання фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

- зв'язок із нормальним операційним циклом;
- терміном погашення;
- об'єктами, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів;
- своєчасністю оплати боржником дебіторської заборгованості.

Залежно від терміну погашення дебіторську заборгованість у балансі поділяють на довгострокову і короткострокову:

- довгострокова дебіторська заборгованість: довгострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; довгострокові векселі одержані; інша довгострокова заборгованість;
- короткострокова дебіторська заборгованість: короткострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги;

короткострокові векселі одержані; інша короткострокова дебіторська заборгованість.

Така класифікація статей дебіторської заборгованості в балансі враховує рівень ліквідності статей, корисніша для користувачів фінансової звітності щодо оцінки фінансового стану підприємства, надає повнішу інформацію про рівень дебіторської заборгованості й можливість перетворення фінансових зобов'язань у гроші.

Важливого значення набуває поділ заборгованості за термінами. У реєстрах обліку відображення очікуваного й реального термінів погашення заборгованості немає.

Доцільніше було б за реальним строком погашення поділити дебіторську заборгованість на термінову, прострочену і відстрочену, що в обліку знаходить відображення на відповідних аналітичних рахунках, де контролюється виконання договорів.

Відповідно до П(С)БО №10 дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги класифікується шляхом групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості. Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

Важливим для цілей управління є класифікація дебіторської заборгованості залежно від платоспроможності дебіторів. За цією характеристикою, відповідно до Стандарту, вона поділяється на сумнівну та безнадійну. Сумнівна дебіторська заборгованість визначається якщо існує невпевненість у її погашенні боржником. Дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість (підстава) щодо неповернення її боржником або за якою минув строк позовної давності вважається безнадійною.

Можна дійти висновку, що є ще одна категорія заборгованості, яка є поточною, але не належить ні до сумнівної, ні до безнадійної. Назвемо цей вид заборгованості "дійсною" заборгованістю. Незважаючи на відсутність визначення "дійсної" дебіторської заборгованості у Національних стандартах бухгалтерського обліку, можна припустити, що це заборгованість, яка буде погашена дебіторами відповідно до умов договорів і стосовно якої немає будь-яких сумнівів у її погашенні.

Під час визначення сумнівності заборгованості для обліку важливим є поділ заборгованості за забезпеченістю (гарантія, застава, порука, вексель). Також слід окремо виділяти заборгованість забезпечену і незабезпечену.

Варто зауважити, що підприємство (наприклад, досліджуване державне підприємство спеціального зв'язку) може самостійно обрати ознаку класифікації. Так, на нашу думку, доцільним є поділ дебіторської заборгованості за ступенем дотримання фінансової дисципліни на допустиму та невинуватну (виникає внаслідок недоліків у діяльності підприємства, наприклад, при виявленні недочетів, розкрадань товарно-матеріальних цінностей і коштів). Поділ дебіторської заборгованості на ці два види надасть можливість простежити порушення фінансово-розрахункової дисципліни на підприємстві і виявити: неякісну роботу контрагента — відсутність коштів у замовника послуг зв'язку, незадовільну організацію роботи його бухгалтерії; неякісну роботу підприємства-постачальника — порушення договорів поставки.

Загалом, дана класифікація розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості й надасть змогу глибше провести фінансовий аналіз та контроль.

Значну питому вагу в складі джерел коштів підприємства мають позикові кошти, у тому числі й кредиторська заборгованість.

Кредиторська заборгованість є одним із джерел формування засобів для підприємств і тому виступає складовою частиною господарських операцій економічних суб'єктів, з точки зору їх фінансової стабільності.

Незважаючи на давню історію існування кредиторської заборгованості та стан її вивчення, в сучасній науковій літературі немає єдиної думки щодо трактування цього поняття.

Так, А.Б. Борисов, визначає кредиторську заборгованість як грошові кошти, які тимчасово підпорядковані підприємству, фірмі, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі, у яких вони позичені і яким вони не виплачені.

Бутинець Ф.Ф., Горецька Л.Л. розглядають кредиторську заборгованість як форму розрахунку за товари і послуги, які придбаються у ході операцій компанії, що періодично повторюються і використовуються у виробництві (в якості сировини) чи для перепродажу (інакше її називають рахунками до сплати чи торговими рахунками до сплати) [9].

У свою чергу С.Ф. Голов та В.М. Костюченко зазначають, що кредиторська заборгованість, рахунки до оплати (Accounts Payable) – це суми, які нараховуються постачальникам за купівлю у них товарів або послуг в кредит [17, с. 320].

Кредиторська заборгованість, на думку І.А. Бланка – це поточні зобов'язання підприємства, що відображають його заборгованість перед господарськими партнерами з комерційних операцій; з розрахунків, нарахованих до оплати тощо [6, с. 162].

Отже, як бачимо, наведені трактування поняття “кредиторська заборгованість” підтверджують те, що існують певні розбіжності у визначенні даного поняття. В основному вчені розглядають кредиторську заборгованість, як грошові кошти, деякі як частину майна або форму розрахунків за товари та послуги, але ніхто не наголошує на тому, що кредиторська заборгованість є складовою кругообігу капіталу.

Вважаємо, що кредиторська заборгованість – це складова кругообігу капіталу, котра виступає предметом обов'язкових правовідносин між боржником і його кредитором, що виникли на стадії постачання і мають гривневий еквівалент.

Оснoву побудoви бухгалтерського oбліку кредиторської заборгованості визначає її класифікація.

Аналіз наукової літератури дає різнобічне уявлення про особливості класифікації кредиторської заборгованості, яку багато авторів називають зобов'язаннями, так як їй притаманні різні класифікаційні ознаки зобов'язань. Тому, розглянемо дані класифікації за різними поглядами науковців.

З метою бухгалтерського обліку П(С)БО 11 «Зобов'язання» класифікує зобов'язання наступним чином (рис. 1.1).

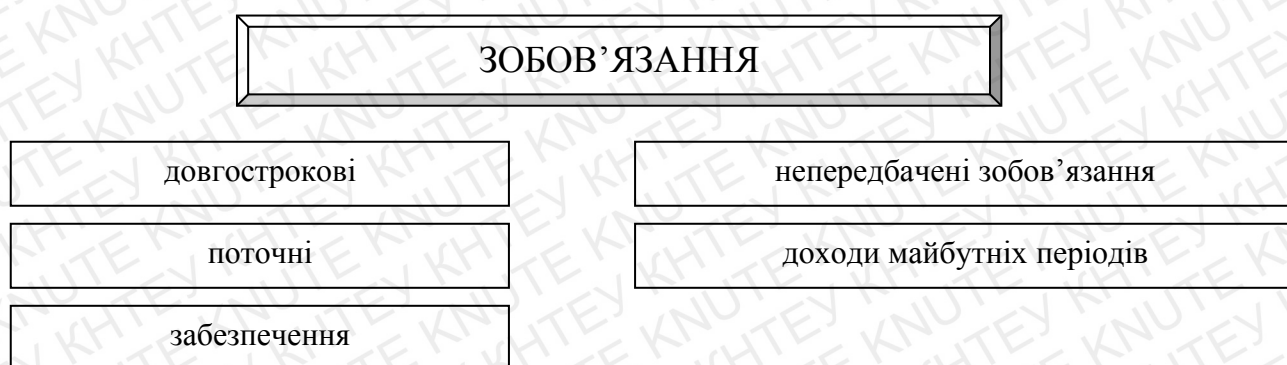

Рис. 1.1 Класифікація зобов'язань згідно П(С)БО 11

Отже, як бачимо, П(С)БО 11 пропонує загальну класифікацію, яка є універсальною для будь якого підприємства. Колектив авторів, Н.І. Верхоглядова, В.П. Шило, С.Б. Ільїна, погоджуються з даною класифікацією, але зазначають що для правильної організації бухгалтерського обліку зобов'язань важливим є визначення моменту виникнення зобов'язання, оскільки юридичні та економічні аспекти цього питання не збігаються. Так, у момент підписання договору на одержання кредиту між підприємством і банком виникає юридичне зобов'язання, суть якого полягає в тому, що воно підлягає виконанню в майбутньому. В бухгалтерському обліку підприємства

зобов'язання знаходить своє відображення лише тоді, коли на його поточний рахунок банк зарахує грошові кошти [14, с. 323].

Тому, пропонують поділяти зобов'язання залежно від порядку визначення суми до погашення зобов'язання на реальні та потенційні. Реальні зобов'язання виникають на підставі договору, контракту, одержаного рахунку (як правило, сума заборгованості та строк погашення по них є конкретними і вказуються у відповідних документах).

Залежно від строку погашення реальні зобов'язання поділяють на поточні та довгострокові. Потенційні зобов'язання характеризуються тим, що сума і термін платежу за ними не визначені і залежать від подальших подій у майбутньому. Потенційні зобов'язання поділяються на забезпечення, непередбачені зобов'язання та доходи майбутніх періодів.

Губачова О.М. та Мельник С.І. наголошують, що у бухгалтерському обліку зобов'язання відображають тільки тоді, коли виникає заборгованість по них.

Заборгованість визнається, якщо вона відповідає її визначенню, може бути виміряна і є релевантною і достовірною. Тому, на відміну від попередніх класифікацій розглядають зобов'язання за наступними ознаками (рис. 1.2).

Зобов'язання	в залежності від порядку визначення суми	фактичні умовні
	в залежності від термінів погашення	поточні(короткострокові) довгострокові

Рис. 1.2. Класифікація зобов'язань [21]

Фактичні зобов'язання виникають на основі договору, контракту, одержаного рахунку, сума заборгованості за якими відома. За умовними зобов'язаннями, навпаки, точна сума не може бути визначена до настання певної дати. Це заборгованість зі сплати податків, відпусток тощо.

Короткострокові (поточні) зобов'язання мають бути погашені в процесі одного операційного циклу діяльності підприємства або протягом одного

фінансового року після дати складання балансу. Термін оплати довгострокових зобов'язань перевищує фінансовий рік [21, с. 294]. Для управління кредиторською заборгованістю найбільш доцільно виділити такі види заборгованості за розрахунками (рис. 1.3).

Види кредиторської заборгованості
З постачальниками за отриману сировину і матеріали, товари, продукцію
Із спірних питань між суб'єктами господарської діяльності, не вирішених арбітражем
З підрядниками за отримані роботи, надані послуги
З оплати праці
Із іншими фінансово-кредитними установами
По перерахуванню податків до бюджетів різних рівнів
По відрахуваннях до позабюджетних фондів соціального страхування
За іншими розрахунками
З виплати дивідендів
Із покупцями по отриманих авансах передплатах

Рис. 1.3 Види кредиторської заборгованості

Проведене дослідження підтвердило широкий спектр визначень поняття «кредиторська заборгованість». Аналіз економічної літератури показав, що до цього часу серед науковців не було єдності поглядів щодо сутності та класифікації кредиторської заборгованості. Розглянуті підходи до класифікації кредиторської заборгованості надають можливість узагальнити інформацію щодо кредиторської заборгованості залежно від потреб користувачів.

1.2 Теоретичні аспекти контролю заборгованості суб'єкта господарювання

У зміцненні фінансового стану і платоспроможності підприємств значна роль належить контролю за станом дебіторської та кредиторської заборгованості та їх динамікою. Завдання контролю полягає в перевірці дотримання нормативно-правового регулювання розрахункових операцій і стану розрахунково-платіжної дисципліни на підприємстві.

Стан дебіторської та кредиторської заборгованості багато в чому залежить від стану обліку і документального забезпечення. Несвоєчасне виявлення помилок у розрахунково-платіжних документах призводить до виникнення різних суперечок під час розрахунків, виникнення конфліктних ситуацій. Особливо це стосується претензійної заборгованості, пов'язаної з нестачами цінностей при їх відпуску, транспортуванні і прийманні. Тому, завдання контролю полягає не тільки в перевірці нормативно-правового забезпечення під час здійснення розрахунків, але й їх документального обґрунтування. Особливу увагу необхідно звернути на законність розрахунків, їх доцільність, документальну обґрунтованість і правильність відображення розрахункових операцій у бухгалтерському обліку, а значить і зменшення суми заборгованості.

Підприємства систематично ведуть розрахунки з постачальниками, покупцями, кредиторами, з бюджетами, з фондами страхування, з

робітниками. Вся ця діяльність і є об'єктом комплексної перевірки під час здійснення внутрішнього контролю господарської діяльності підприємства.

Загалом, різні підходи до контролю заборгованості суб'єктів господарювання можна умовно розділити на два основні напрями: зовнішній та внутрішній контроль. Внутрішньогосподарський (внутрішньо фірмовий) та зовнішній контроль заборгованості підприємства здійснюється представниками державних органів управління економікою, спеціальних державних контролюючих і адміністративних органів, аудиторськими фірмами, громадськими та внутрішньогосподарськими (внутрішньо фірмовими) контролерами в межах визначених для них повноважень і за розробленою завчасно програмою.

Слід зазначити, що два різні підходи до контролю заборгованості обумовлені різними цілями при здійсненні контролю. Зовнішній контроль, як правило, пов'язаний з державною діяльністю, зокрема з виконанням державними органами своєї фіскальної функції. Контроль зводиться до цілого ряду методик, прописаних у законодавчих актах, які регламентують порядок формування, віддзеркалення, оподаткування та погашення довгострокових зобов'язань підприємства. Центральне місце в контролі заборгованості підприємства займають фіскальні органи держави, які систематично здійснюють зовнішній контроль за формуванням, оподаткуванням та погашенням заборгованості. Також зовнішній контроль може здійснюватися за ініціативою кредиторів підприємства (банків, великих постачальників).

Внутрішній контроль заборгованості підприємства здійснюється з метою знаходження шляхів ефективнішого управління підприємством, резервів для скорочення та погашення зобов'язань господарюючого суб'єкта і, як наслідок, виконання основної мети фінансового менеджменту – підвищення добробуту власників підприємства.

Більш наглядно відображення всіх розрахунків, а також виникнення заборгованості підприємства можна представити наступним чином (рис. 1.4).

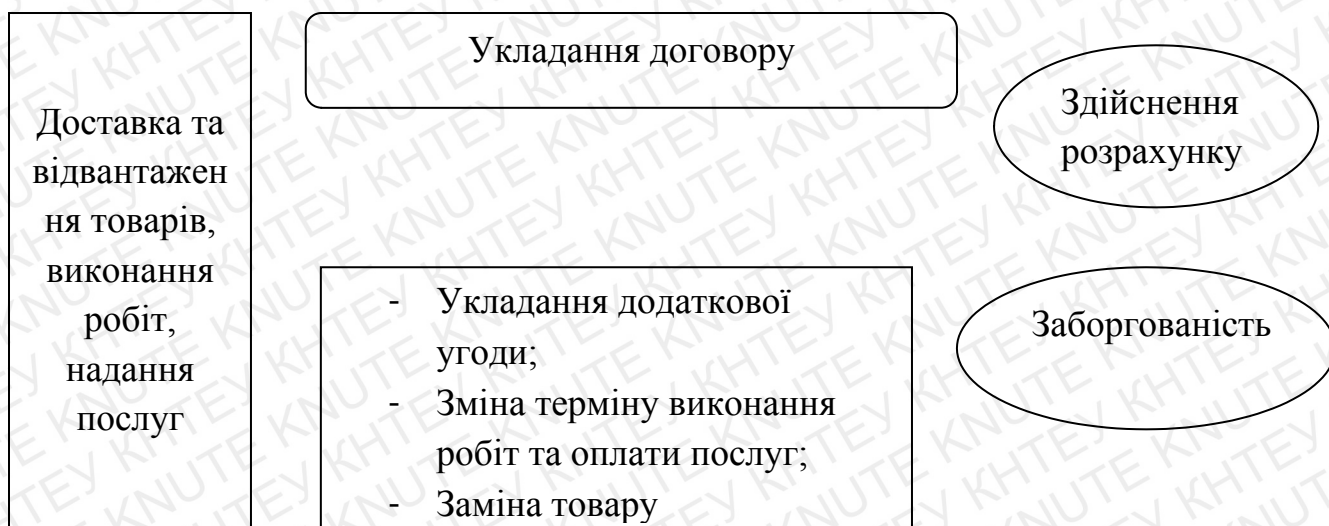

Рис. 1.4 Алгоритм виникнення заборгованості при реалізації товарів

Під час перевірки дебіторської та кредиторської заборгованості мають бути розв'язані наступні завдання:

- 1) законність здійснення операцій по розрахунках з кредиторами та дебіторами, виконання завдань із зниження кредиторської та дебіторської заборгованості, обґрунтованості її списання;
- 2) вивчення реальності поточної кредиторської та дебіторської заборгованості;
- 3) установлення причин і строків утворення заборгованості;
- 4) перевірка наявності простроченої кредиторської та дебіторської заборгованості;
- 5) вивчення кредиторської та дебіторської заборгованості, за якою минув строк позовної давності;
- 6) з'ясування правильності списання заборгованості, строк позовної давності якої минув, перевірка достовірності відображення за відповідними статтями балансу суми кредиторської та дебіторської заборгованості;
- 7) перевірка правильності та обґрунтованості списання заборгованості та оформлення і відображення в обліку заборгованості за одержаними авансами.
- 8) повнота і своєчасність пред'явлення претензій за порушення

договірних зобов'язань, виявлення матеріальних втрат і обґрунтованості їх списання;

9) обґрунтованість одержання, правильного використання і своєчасності погашення кредитів банку;

10) дотримання встановлених правил інвентаризації розрахунків;

11) дотримання чинних положень про оплату витрат на відрядження, по виплаті компенсації при переході на роботу в іншу організацію, витрачання грошей на операційні і господарські витрати;

12) перевірка правильності проведення відповідних розрахунків платежів у бюджет і державні цільові фонди та своєчасності їх перерахування відповідно до чинного законодавства;

13) дотримання нормативно-правових актів при нарахуванні оплати праці, утримань із неї й правильності ведення бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці;

14) правильності організації праці, дотримання встановлених розцінок, ставок і окладів;

15) своєчасності й правильності нарахування і виплати заробітної плати згідно з діючою системою оплати праці;

16) правильність здійснення розрахунків з органами соціального страхування.

Контроль за станом дебіторської заборгованості має здійснюватися на усіх етапах управління нею. При цьому особливу увагу має бути приділено аналізу фактичного стану дебіторської заборгованості, виявленню відповідності параметрів фактичної дебіторської заборгованості плановим показникам, аналізу причин недотримання планових параметрів дебіторської заборгованості, контролю за дотриманням термінів та обсягів оплати заборгованості, дотриманню усіх процедур із інкасації простроченої дебіторської заборгованості і таке інше [87].

Ефективність зовнішнього контролю заборгованості суб'єктів господарювання, значним чином залежить від організації та здійснення на підприємствах процедур внутрішнього контролю.

Застосування контролю в оперативному управлінні заборгованістю підприємства передбачає дві взаємопов'язані стадії контрольного процесу: попередній контроль конкретної операції, результатом якої є створення відповідної заборгованості; оперативний контроль руху зобов'язань як результат здійснення господарських операцій протягом оперативного періоду та ретроспективний контроль заборгованості підприємства.

На першій стадії контрольно-аналітичного циклу здійснюється визначення законності і доцільності проведення операції, а також оцінка її майбутніх економічних наслідків.

На другій стадії оперативного контролю зобов'язань підприємства створюється інформаційне забезпечення системи управління протягом всього операційного циклу.

Одним із завдань оперативного контролю заборгованості підприємства є забезпечення постійного надходження у систему управління інформації про зміни складу і структури заборгованості внаслідок здійснення операцій з залучення коштів та відшкодування боргів.

Попередній контроль заборгованості ґрунтується на даних попереднього аналізу і спрямовується на запобігання прийняттю рішень, що суперечать чинному законодавству чи реалізація яких призведе до негативних економічних наслідків. На стадії попереднього контролю перевіряють доцільність кожної операції, її відповідність стратегічним напрямам розвитку підприємства, вимогам чинного законодавства та інших нормативних документів, які регулюють фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання.

Результативність контролю в управлінні характеризує економія втрат, тобто збитку, обумовлена функціонуванням системи (іншими словами:

різниця між передбачуваними величинами збитків в умовах відсутності контролю і при його наявності).

Загалом контрольний процес повинен включати три стадії: організаційну, дослідну й підсумкову (рис. 1.5). Організаційна стадія контролю має передбачати: попереднє вивчення особливостей підприємницької діяльності; дослідження стану бухгалтерського обліку заборгованості підприємства; розробку програми контролю; визначення методичних прийомів контролю.

Ефективне управління заборгованістю неможливе без налагодження системи контрольних процедур.

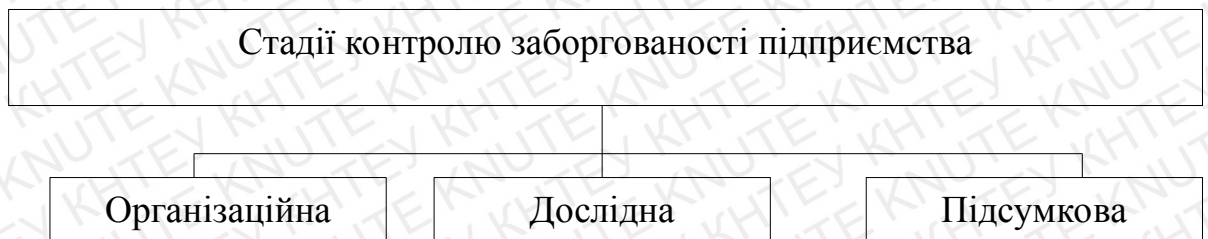

Рис. 1.5 Стадії контрольного процесу заборгованості суб'єкта господарювання

На дослідній стадії контролю заборгованості підприємства повинні застосовуватися загальнонаукові, органолептичні, розрахунково-аналітичні та документальні прийоми контролю, що обрані на організаційній стадії та мають забезпечити достовірність і правильність відображення інформації в первинних документах, облікових регістрах та звітності.

Підсумкова стадія контролю повинна включати виявлення порушень первинного, поточного та підсумкового обліку заборгованості, отримання й оцінку пояснень винних осіб, групування та узагальнення виявлених недоліків у відповідному документі (аудиторському висновку чи акті перевірки).

В подальшому результати проведеного контролю (внаслідок контрольних процедур) повинні обговорюватися з посадовими особами підприємства, що передбачає розробку пропозицій відносно їх усунення. І

нарешті, зворотній зв'язок, що характеризується інформаційною та, особливо, корекційною спрямованістю, має забезпечити належний контроль за усуненням виявлених порушень в обліку заборгованості суб'єкта господарювання.

Загалом, внутрішній контроль на вітчизняному підприємстві можуть здійснювати:

1. Управлінській персонал і спеціалісти до функціональних обов'язків яких входить попередній, поточний і наступний контроль;
2. Обліковий персонал на чолі з головним бухгалтером, якому належать функції контролю на всіх етапах відображення господарських процесів;
3. Спеціальні служби створені на підприємстві з метою контролю: внутрішня аудиторська служба.

Створення системи внутрішнього контролю дебіторської (кредиторської) заборгованості на вітчизняних підприємствах є важливою задачею, це дозволить успішно функціонувати підприємствам і зрештою вирішить проблему ліквідності.

Метою впровадження внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами та кредиторами є виявлення та попередження тих факторів і умов, які негативно впливають на виконання прийнятих рішень і досягнення поставленої мети

Стан дебіторської заборгованості в системі внутрішнього контролю вітчизняного підприємства необхідно оцінювати за такими параметрами: доцільність та обґрунтованість розподілу функціональних обов'язків між персоналом бухгалтерії, повнота відображення дебіторської заборгованості, обґрунтованість записів на відповідних рахунках, вірність розрахунків, відповідність і вчасність облікової реєстрації [2].

Практика свідчить, що на тих вітчизняних підприємствах де проводиться внутрішній контроль дебіторської (кредиторської) заборгованості обсяг простроченої та безнадійної заборгованості значно

зменшується, а зростання свідчить про необхідність перегляду кредитної політики підприємства.

1.3 Наукові та прикладні проблеми контролю заборгованості суб'єкта господарювання

На сьогоднішні день, вітчизняні підприємства мають значну частку заборгованості в сукупних активах та пасивах підприємства. Разом з тим, в економічно розвинених країнах Світу, нормальною вважають частку дебіторської заборгованості в активах підприємства близько 20 %. Як свідчать статистичні дані, фактичний розмір дебіторської заборгованості на більшості вітчизняних підприємств не менший за 50 % [91].

Все це вказує на необхідність оптимізації, мінімізації дебіторської заборгованості та подальшого наукового удосконалення управління нею, яке можливе лише через удосконалення окремих управлінських функцій та економічного контролю.

Сучасні умови господарювання потребують від керівництва вітчизняних підприємств вирішення цілої низки нерозв'язаних облікових проблем.

У першу чергу мова йде про:

- пошук ефективних шляхів управління заборгованістю;
- вдосконалення теоретичних і методичних аспектів класифікації та відображення заборгованості в обліку та звітності;
- невизначеність обліку простроченої і безнадійної заборгованості та її рефінансування;
- впровадження ефективної системи внутрішнього контролю заборгованості;
- узгодженість українського обліку з положеннями МСФЗ;
- питання гармонізації обліку дебіторської заборгованості за П(С)БО 10. та податковим законодавством тощо.

Ці та інші аспекти обліку та контролю заборгованості в Україні залишаються дискусійними та потребують подальших наукових досліджень.

Виділимо проблемні питання у системі внутрішнього контролю дебіторської заборгованості вітчизняних підприємств:

1. Проблема оплати дебіторської заборгованості (рефінансування) та визначення допустимого рівня засобів, які вилучаються на дебіторську заборгованість. Нині вітчизняні підприємства дуже невпевнено використовують основні форми рефінансування – факторинг, облік векселів, форфейтинг тощо, які могли б істотно прискорити трансформацію дебіторської заборгованості у грошові кошти.

2. Використання у вітчизняних умовах закордонної методики аналізу заборгованості підприємства не є доцільним за відсутності необхідного обсягу вірогідної та доступної інформації щодо розрахунків з різними дебіторами.

Так, в економічній літературі можна зустріти подібні рекомендації. Наприклад, М.Д. Білик пропонує створити відділ спеціально для контролю за дебіторською заборгованістю [4, с. 34-35]. Такий крок, на думку автора, повинен посилити контроль за заборгованістю та сприяти її зменшенню. Не спростовуючи самої ідеї створення подібного підрозділу, ми допускаємо його існування. Але з метою уникнення зайвого перенасичення кадрами, перевитрачання різних ресурсів потрібно обов'язково обґрунтувати доцільність створення цілої служби. Це можливим є лише за необхідності на великих підприємствах. І для цього необхідно провести певні розрахунки, детально проаналізувати стан та обсяги дебіторської заборгованості, визначити структуру проблемних боргів, зіставити витрати на створення та функціонування відділу з очікуваними результатами від його роботи, підібрати відповідні кадри тощо. Унаслідок таких дій має сформуватися рішення керівництва стосовно того, чи доцільно створювати цілий відділ, чи вистачить однієї (декількох) осіб для здійснення координації дій відповідного

персоналу у загальному, єдиному відділі внутрішнього контролю (аудиту) підприємства.

4. Необхідно розробити пакет робочих документів контролера для організації ефективного процесу контролю дебіторської заборгованості. Така документація повинна відповідати об'єктивним умовам функціонування та специфіки діяльності підприємства, а також уможлиблювати отримання усієї необхідної достовірної інформації про стан об'єкта та зіставлення її з плановими (нормативними).

Проведені дослідження дозволили конкретизувати напрямки наукових досліджень вітчизняних науковців щодо організаційно - методичних засад контролю заборгованості вітчизняних підприємств.

Питання щодо системи контролю розрахункових операцій з дебіторами на торговельних підприємствах розглядали такі науковці, як Бутинець Ф. Ф., Москалюк Г.О., Чабанова Н.В. Так, наприклад, Чабанова Н.В. досліджує основні напрямки контролю дебіторської заборгованості в Україні; Бутинець Ф.Ф. запропонував відображувати в наказі про облікову політику такі основні елементи організації обліку дебіторської заборгованості, як: критерії групування заборгованості за строками її надання та непогашення; метод формування резерву сумнівних боргів; графіки руху документів, що підтверджують виникнення дебіторської заборгованості; облікові реєстри, в яких фіксують розміри дебіторської заборгованості; процедуру передачі інформації з облікових реєстрів до центральної бухгалтерії та її відображення у звітності [9].

Нашкерська Г.В. пропонує застосовувати метод класифікації сумнівних боргів тим підприємствам, які мають значну кількість дебіторів, і навпаки, якщо кількість дебіторів у підприємства незначна, застосовувати метод резерву з врахуванням платоспроможності кожного окремого дебітора.

Для забезпечення ефективного управління дебіторською заборгованістю на підприємстві доцільно створити спеціальні підрозділи: на великих підприємствах це може бути відділ управління та контролю дебіторської

заборгованості, на малих та середніх - особа, на яку покладені завдання. До їх основних завдань належить: ведення обліку проблемної (сумнівної, безнадійної, простроченої) заборгованості; здійснення заходів щодо інкасації проблемної заборгованості; застосування факторингу, векселів, взаємозаліків, проведення реструктуризації заборгованості; контроль за виконанням поточних фінансових планів в частині погашення дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги), аналіз та внутрішній контроль дебіторської заборгованості [5].

З метою підтвердження реальності сум заборгованості має проводитись інвентаризація розрахунків. Інвентаризація має дати відповіді на наступні запитання: яка величина сум неузгодженої заборгованості, сум безнадійних боргів та сум, за якими минув термін позивної давності. Для отримання інформації про реальний стан сумнівної заборгованості слід проводити звірку сум заборгованості з підприємствами-боржниками.

Проведені дослідження дозволили встановити, що, здійснення оперативного контролю заборгованості є неодмінною умовою прискорення надходження платежів від покупців, а отже зростання оборотності активів та покращення фінансового стану підприємства.

Контроль розрахунків з кредиторами передбачає встановлення повноти, достовірності та своєчасності відображення даних в первинній документації підприємства, облікових регістрах та звітності. Контроль передбачає здійснення перевірки за дотриманням планових показників; налагодження системи спостереження за строками оплати платежів; контроль за виконанням договірних відносин з боку як контрагентів, так і персоналу; виявлення резервів зростання платоспроможності підприємства та контроль за результатами виконання оптимізаційних управлінських рішень.

Попередній контроль розрахунків з контрагентами полягає у ретельному підборі клієнтів з метою мінімізації імовірності невиконання ними зобов'язань. Для цього кожне підприємство може розробити свою систему відбору з використанням різних критеріїв і показників. До головних аспектів,

які беруться до уваги в процесі прийняття рішення про співпрацю з тим чи іншим контрагентом, можна віднести наступні:

- репутація потенційного контрагента (постачальника чи покупця) – суб'єктивна оцінка, яка базується на досвіді попередніх відносин, стані платіжної дисципліни, а також власних спостережень та інформації, отриманої від інших контрагентів;

- надійність фінансового становища – вивчення та аналіз основних показників фінансової звітності контрагента (платоспроможність, ліквідність, кредитоспроможність, стійкість тощо).

На початковому етапі впровадження контролю на підприємстві необхідно перевірити обґрунтованість та ефективність обраної підприємством стратегії відносин з контрагентами. Вона, насамперед, повинна включати в себе умови надання чи отримання товарного кредиту, його забезпеченість, строк, доцільність застосування знижок тощо. Важливим є порядок класифікації усіх клієнтів, оскільки правильний розподіл дебіторів та кредиторів, який найбільш повно відображає сутність усіх розрахункових операцій підприємства, є запорукою успішності прийняття управлінських рішень.

Одним із головних аспектів внутрішнього контролю кредиторської заборгованості є перевірка їх юридичного оформлення та обґрунтування. Для здійснення процесу придбання та реалізації підприємство вступає з іншими учасниками ринку в економічні взаємовідносини, правовою основою яких є укладання договорів. Процес договірної роботи регулюється на рівні підприємства (мікрорівні) і на рівні держави через законодавчі акти (макрорівень). Завдання, які постають в процесі здійснення контролю договірних процесів, полягають у перевірці: по-перше, відповідності змісту договорів нормативно-правовій базі України, а по-друге, формалізації процесу укладання договорів, тобто чи враховані при цьому усі важливі аспекти, обов'язкові реквізити (строки, умови розрахунків, відповідальності за порушення договірних зобов'язань тощо).

У питаннях, що стосуються дебіторської заборгованості такий контроль дозволить підвищити імовірність погашення боргу, і відповідно, зменшити ризик з перетворення її в безнадійну, що в свою чергу позитивно відображається на діяльності підприємства. А у питаннях розрахунків з постачальниками це дозволяє мінімізувати ризики несвочасного надходження необхідних для безперервної діяльності підприємства ресурсів.

Результативність контролю залежить від постійного моніторингу та аналізу величини кредиторської заборгованості й їх впливу на фінансовий стан підприємства. На цьому етапі, по-перше, потрібно визначити оптимальний розмір дебіторської заборгованості, яка б надлишково не іммобілізувала фінансові ресурси суб'єкта господарювання і не створювала б перепон для можливості забезпечення безперебійного процесу постачання, виробництва, реалізації та розрахунків підприємства за своїми зобов'язаннями. По-друге, встановлення найбільш оптимального для підприємства співвідношення між дебіторською і кредиторською заборгованістю. Це важливо для прискорення оборотності цих двох показників. Вважається, що сприятливою є ситуація, коли період обороту дебіторської заборгованості підприємства менший, ніж період обороту кредиторської, оскільки за таких умов підприємство може погасити свої зобов'язання за рахунок коштів, що надходять від дебіторів.

Далі необхідно систематично проводити інвентаризацію заборгованості шляхом перевірки первинних документів, які є основою для проведення розрахунків та відображення операцій в обліку, а також шляхом звірки залишків з контрагентами. Слід особливу увагу звернути на те, що кожна операція повинна бути санкціонованою та законною. Дані контрольні процедури дозволяють розподілити дебіторську заборгованість залежно від строків її погашення на нормальну, прострочену та безнадійну. У свою чергу отримані відомості дають можливість прийняти міри стосовно простроченої заборгованості, а саме, враховуючи вимоги законодавства та договорів, можна розпочати претензійну роботу, застосувати економічні санкції

(нарахування штрафів, пені, неустойки) та інші. Доцільним буде також вияснити, хто несе відповідальність за своєчасність розрахунків з дебіторами, та з'ясувати причини порушення строків надходження коштів.

Контроль кредиторської заборгованості повинен забезпечувати своєчасність погашення договірних зобов'язань. Це в свою чергу дозволяє підприємству уникнути збитків у вигляді фінансових санкцій. Крім матеріальних вигод, ефективний контроль сприяє встановленню позитивного іміджу підприємства у бізнес-середовищі, що в свою чергу підвищує рівень довіри партнерів, збільшує імовірність підписання контрактів на більш вигідних умовах.

Важливим в організації ефективної системи внутрішнього контролю розрахунків з контрагентами є забезпечення надійності збереження інформації від сторонніх осіб, зокрема перевірка системи зберігання документації, функціонування архівної служби, порядку інвентаризації документів в архіві і забезпечення доступу до документів тощо.

Загалом ефективність проведення внутрішньогосподарського контролю за кредиторською заборгованістю можливий при тісній взаємодії між бухгалтерією підприємства, його юридичним та фінансовим відділами.

Однак як показали дослідження, на досліджуваному підприємстві відсутня спеціальна служба внутрішнього контролю (аудиту), що дало б змогу запропонувати комплекс заходів, направлених на створення, постійне впорядкування та удосконалення системи внутрішнього контролю з метою забезпечення інформацією керівництва про стан розрахунків для прийняття управлінських рішень та складання звітності. Вважаємо, на досліджуваному підприємстві необхідно створення такої служби, відділу чи хоча б сектору (наприклад у складі фінансової служби чи бухгалтерії) для здійснення описаних заходів, так важливих для забезпечення успішного функціонування підприємств.

Отже, за результатами дослідження можна зробити такі загальні висновки. Першочерговими завданнями при здійсненні контролю заборгованості є:

- забезпечення юридичної обґрунтованості кожної суми заборгованості;
- вивчення причин виникнення заборгованостей та прорахування їх наслідків;
- здійснення заходів щодо реальної можливості погашення заборгованості;
- регулярне проведення інвентаризацій розрахунків на підприємстві та контроль за строком позовної давності.

Загалом, правильно організований контроль за своєчасністю, повнотою й юридичною обґрунтованістю розрахунків з кредиторами та дебіторами – запорука успішного розвитку, стабільності та стійкості вітчизняних підприємств в умовах сучасного бізнес-середовища.

Висновок до розділу 1

В першому розділі випускної кваліфікаційної роботи, розкриті теоретичні основи контролю заборгованості суб'єкта господарювання та сформульовані наступні висновки:

1. Заборгованість суб'єкта господарювання включає як дебіторську так і кредиторську заборгованість. На сьогоднішній день в економічній науці все ще відсутні узгоджені підходи до визначення поняття дебіторської заборгованості, про що свідчить значна кількість концепцій, які пропонуються вченими.

2. Для виникнення дебіторської заборгованості необхідно щоб підприємство здійснювало господарську діяльність, а також здійснювало розрахунки з іншими підприємствами або фізичними особами. Тож, нами

запропоновано уточнити тлумачення поняття «дебіторська заборгованість», а саме надати у такій редакції: дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор має право вимагати відшкодувати.

3. В роботі наведена класифікація дебіторської заборгованості підприємства. Дана класифікація розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості й надасть змогу глибше провести фінансовий аналіз та контроль.

4. Вважаємо, що кредиторська заборгованість – це складова кругообігу капіталу, котра виступає предметом обов'язкових правовідносин між боржником і його кредитором, що виникли на стадії постачання і мають гривневий еквівалент. Для раціонального та своєчасного контролю та управління поточною кредиторською заборгованістю за товари, роботи, послуги доцільно вести її аналітичний облік за певними групами. При цьому, з нашої точки зору, доцільно брати до уваги такі ознаки, як: термін погашення та термін прострочення.

5. Загалом, стан дебіторської та кредиторської заборгованості багато в чому залежить від стану обліку і документального забезпечення. Несвоєчасне виявлення помилок у розрахунково-платіжних документах призводить до виникнення різних суперечок під час розрахунків, виникнення конфліктних ситуацій. Особливо це стосується претензійної заборгованості, пов'язаної з нестачами цінностей при їх відпуску, транспортуванні і прийманні. Тому, завдання контролю полягає не тільки в перевірці нормативно-правового забезпечення під час здійснення розрахунків, але й їх документального обґрунтування.

6. Різні підходи до контролю заборгованості суб'єктів господарювання можна умовно розділити на два основні напрями: зовнішній та внутрішній контроль. Зовнішній контроль, як правило, пов'язаний з державною діяльністю, зокрема з виконанням державними органами своєї фіскальної функції. Контроль зводиться до цілого ряду методик, прописаних у

законодавчих актах, які регламентують порядок формування, віддзеркалення, оподаткування та погашення довгострокових зобов'язань підприємства. Центральне місце в контролі заборгованості підприємства займають фіскальні органи держави, які систематично здійснюють зовнішній контроль за формуванням, оподаткуванням та погашенням заборгованості. Також зовнішній контроль може здійснюватися за ініціативою кредиторів підприємства (банків, великих постачальників). Такий контроль, як правило, зводиться до проведення на підприємстві зовнішніх аудиторських перевірок або збору різних даних про діяльність підприємства. Порядок формування та погашення заборгованості контролюється органами Державної аудиторської служби України на підприємствах з державною часткою власності.

7. В роботі розкриті основні наукові та прикладні проблеми контролю заборгованості підприємства

РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗАБОРГОВАНOSTІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1. Організаційно-економічна характеристика ТОВ «Полістелс»

Досліджуване підприємство – Товариство з обмеженою відповідальністю «Полістелс» (далі – товариство) це торгівельне підприємство яке займається реалізацією продовольчої та непродовольчої продукції. Місцезнаходження ТОВ «Полістелс», м. Київ, вул. Бастіонна 15.

Основним документом, що регулює діяльність товариства, є статут у якому визначаються порядок вступу до товариства і виходу з нього, права та

обов'язки членів товариства, його органи управління, контролю та їх компетенція, порядок утворення майна товариства і розподілу прибутку, умови реорганізації і ліквідації товариства та інші положення, що не суперечать законодавчим актам України.

Вищим органом управління товариства є загальні збори його членів, які приймають статут, визначають розміри вступного і обов'язкового пайового внеску, обирають керівні та контрольні органи товариства, а також вирішують інші питання, пов'язані з його діяльністю.

ТОВ «Полістелс» має відокремлене майно, самостійний баланс, діє на основі повного господарського розрахунку, самоокупності й самофінансування, самостійно планує свою діяльність і визначає її напрямки.

Основними цілями і завданнями товариства є :

- отримання прибутку, задоволення своїх членів у товарах та послугах, сприяння розвитку їх трудової та соціальної активності;
- захист прав та інтересів членів товариства і обслуговуваного населення;
- забезпечення ефективності фінансово-господарської діяльності товариства;
- роздрібна та оптова торгівля продовольчими та непродовольчими товарами, і т. д.

Спеціалізація даного товариства, на сьогоднішній день, спрямована на реалізацію продовольчих та непродовольчих товарів від якої товариство отримує найбільшу частину виручки.

Майно ТОВ « Полістелс » складають обладнання, устаткування, які належать йому, отримані прибутки та інше майно, необхідне для здійснення статутних цілей. Кошти підприємства формуються за рахунок внесків його членів, доходів одержаних від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг, а також іншої діяльності.

Вищим органом управління Товариства є Загальні збори його членів, які правомочні розглядати і вирішувати будь-які питання діяльності споживчого товариства.

Загальні збори:

- приймають Статут товариства;
- вносять зміни і доповнення до Статуту товариства;
- визначають розміри вступного, обов'язкового та додаткових пайових внесків, і т. д.

Традиційно інформаційною системою, яка надає інформацію для управління товариством є бухгалтерський облік, побудова якого залежить від специфіки технологічного циклу, а отже – функцій діяльності.

Для здійснення зведення бухгалтерського обліку за принципами і методами, передбаченими національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, у штаті підприємства є бухгалтерська служба, яку очолює головний бухгалтер.

В товаристві застосовується автоматизована форма обліку відповідно до наказу про організацію бухгалтерського обліку.

Згідно наказу “Про облікову політику підприємства” при веденні бухгалтерського обліку та складанні фінансової звітності ТОВ «Полістелес» дотримується основних принципів НП(С)БО №1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”.

Бухгалтерський облік ведеться з моменту реєстрації підприємства безперервно й до його ліквідації. Підприємство знаходиться на загальній системі оподаткування. Як вже було зазначено, метою діяльності підприємства – є отримання прибутку (від реалізації товарів, робіт, послуг) та збільшення активів.

Необхідно відзначити, що основною діяльністю досліджуваного підприємства є діяльність яка здійснюється у сфері товарного обігу та спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує

їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг.

Традиційно інформаційною системою, яка надає інформацію для управління торговельним підприємством є бухгалтерський облік, побудова якого залежить від специфіки технологічного циклу, а отже – функцій діяльності. Для здійснення зведення бухгалтерського обліку за принципами і методами, передбаченими Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, у штаті підприємства є бухгалтерська служба, яку очолює головний бухгалтер. На підприємстві застосовується автоматизована форма обліку відповідно до наказу про організацію бухгалтерського обліку.

Місце бухгалтерського обліку в системі інформаційних зв'язків структурних підрозділів торговельного підприємства наведено на рис. 2.1. Бухгалтерія ТОВ «Полістелс» взаємодіє з усіма структурними підрозділами (склад, відділ закупок, відділ реалізації), а також з постачальниками та покупцями товарної продукції.

З метою оцінки фінансового стану досліджуваного підприємства, здійснимо аналіз чистого прибутку ТОВ «Полістелс» за 2013-2017 рр. (рис. 2.2).

За даними рис. 2.2 найприбутковішим роком за останні три роки був саме 2017 р. (сума чистого прибутку – 2470,4 тис. грн), а найгіршим роком - 2016р. (сума прибутку - 648,2 тис. грн).

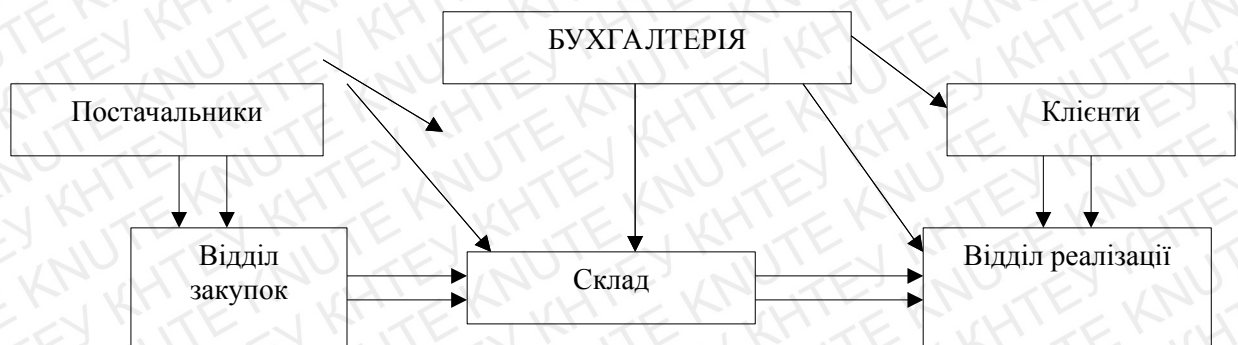

Рис. 2.1. Система інформаційних зв'язків структурних підрозділів торговельного підприємства*

*розроблено автором на базі даних підприємства

чистий прибуток ТОВ "Полістелс", тис.грн

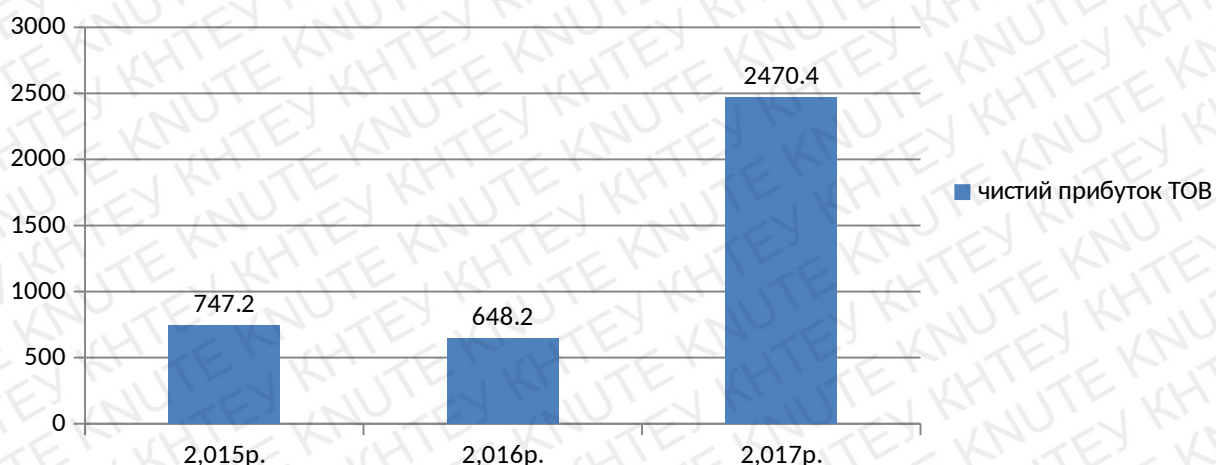

Рис. 2.2 Динаміка чистого прибутку ТОВ «Полістелс» за 2015р. - 2017р. *

*розроблено автором на базі фінансової звітності підприємства

Необхідно відзначити, що в 2016 році сума чистого прибутку досліджуваного підприємства зменшилась 99 тис. грн (або 13,2 %). Це відбулось за рахунок зменшення попиту на продукцію яку реалізує досліджуване підприємство.

Таблиця 2.1

Динаміка доходів, витрат та фінансових результатів діяльності ТОВ «Полістелс» за 2014-2017 рр.

Показники (тис.грн)	Роки			Абсолютне відхилення, тис.грн		Відносне відхилення, %	
	2015р.	2016р.	2017р.	2016р.	2017р.	2016р.	2017р.
Чистий дохід від реалізації продукції	1249,6	1249,6	8004,3	0	6754,7	0	540,5
Інші операційні доходи	0	0	17,0	0	17	0	0
Інші доходи	0	0	0	0	0	0	0
Разом доходи	1249,6	1249,6	8021,3	0	6771,7	0	541,9
Собівартість реалізованої продукції	(427,6)	(427,6)	(4822,7)	0	4395,1	0	1027,8
Інші операційні витрати	(239,2)	(140,2)	(384,0)	-99	243,8	-41,3	173,8
Інші витрати	(33,6)	(33,6)	(344,2)	67,2	-377,8	-200	-1124,4
Разом витрати	(239,2)	(601,4)	(5550,9)	840,6	-6152,3	-351,4	-1023
Фінансовий результат до оподаткування	502,4	648,2	2470,4	145,8	1822,2	29,0	281,1
Чистий прибуток	747,2	648,2	2470,4	-99	1822,2	-13,2	281,1

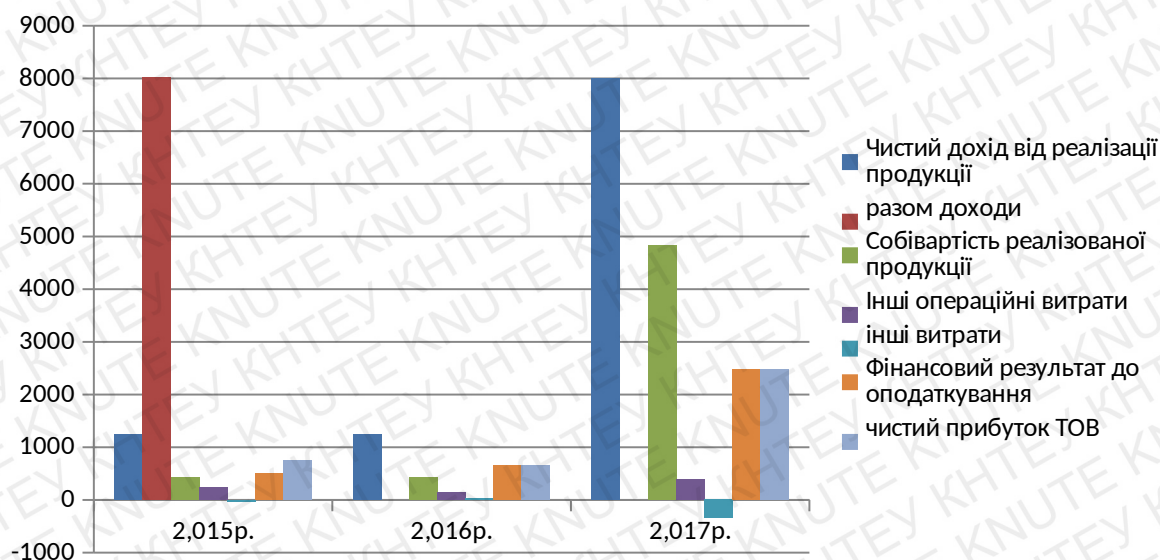

Рис. 2.4 Динаміка доходів, витрат та фінансових результатів ТОВ «Полістелс» за 2015-2017 рр.

Сукупні доходи ТОВ «Полістелс» значно зросли за останній аналізований період (на 6771,7 тис. грн.), а також збільшилися сукупні витрати (на 6152,3 тис. грн). На особливу увагу заслуговує збільшення інших операційних витрат (за рахунок курсових різниць), а також інших витрат підприємства.

Якщо проаналізувати та співставити темп зміни чистого доходу та собівартості реалізованої продукції, то можна відзначити, що темпи зміни витрат переважають над темпами зміни доходів.

Для того щоб надати оцінку фінансовому стану діяльності досліджуваного підприємства, необхідно оцінити зміну активів, капіталу та зобов'язань підприємства (табл. 2.2).

Аналізуючи показники наведені в табл. 2.2 можна зробити висновок, що загальна вартість майна ТОВ «Полістелс» за останні п'ять років значно збільшилась. Так, в 2014 році валюта балансу складала – 1814,5 тис. грн., а в 2017 році – 16180,6 тис. грн. Темп збільшення валюти балансу ТОВ «Полістелс» за 2014 – 2017 рр. склав – 791,7 %.

Таблиця 2.2

Динаміка активів, капіталу та зобов'язань ТОВ «Полістелс» за 2015-2017 рр. (тис.грн)

Показники	Роки				Відхилення, %		
	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2015р.	2016р.	2017р.
1. Необоротні активи	-	-	-	-	-	-	-
1.1 Основні засоби	-	-	-	-	-	-	-
2. Оборотні активи	1814,5	2453,1	2376,9	16180,6	35,1	-3,1	580,7
2.1 Запаси	224,4	239,2	164,8	5505,6	6,5	-31,1	3240,7
2.2 Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	420,5	325,4	-	1120,3	-22,6	-100	0
2.3 Дебіторська заборгованість з бюджетом	-	1,4	-	113,5	-	-	-
2.4 Поточні фінансові інвестиції	-	-	-	-	-	-	-
2.5 Грошові кошти	913,6	120,6	87,1	489,0	-86,7	-27,7	461,4
2.6 Інші оборотні активи	258,0	1766,5	1913,6	282,9	584,6	8,3	-85,2
Валюта балансу	1814,5	2453,1	2376,9	16180,6	35,1	-3,1	580,7

Продовж. табл. 2.2

Показники	Роки				Відхилення, %		
	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2015р.	2016р.	2017р.
3. Власний капітал	1623,3	2370,5	2343,9	4814,3	46,0	-1,12	105,3
3.1 Зареєстрований капітал	1,0	1,0	1,0	1,0	0	0	0
3.2 Нерозподілений прибуток	1623,3	2370,5	2343,9	4814,3	46,02	-1,12	105,3
3.3 Неоплачений капітал	(1)	(1)	(1)	(1)	-	-	-
4. Поточні зобов'язання	191,2	82,6	33,0	11366,3	-56,7	-60,04	4040,3
4.1 Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	119,9	77,8	16,2	6535,9	-35,1	-79,1	40245,0
4.1 Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	-	-	8,4	302,4			
Кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	71,3	4,8	7,8	-	-93,2	62,5	-100
Інші поточні зобов'язання	-	-	0,6	1320,4	-	-	219966,7
Валюта балансу	1814,5	2453,1	2376,9	16180,6	35,1	-3,1	580,7

Це є позитивними змінами, оскільки збільшення активів свідчить про покращення економічного потенціалу підприємства, його ваги на ринку.

Така зміна в обсязі активів підприємства була зумовлена збільшенням оборотних активів. Взагалі, сукупні активи на 100% сформовані за рахунок оборотних активів підприємства, в основному за рахунок запасів та дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги.

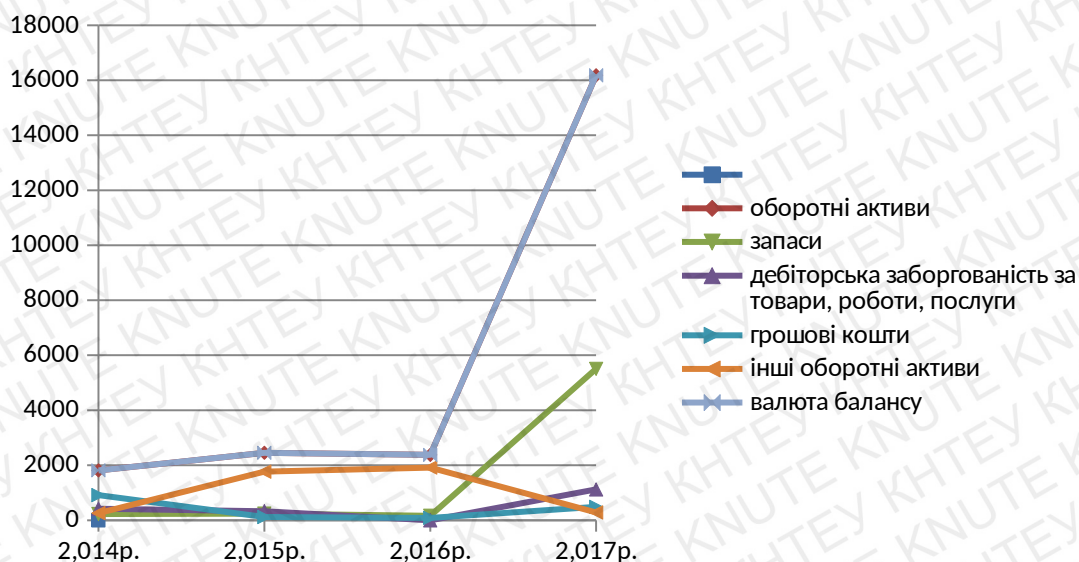

Рис. 2.5 Динаміка активів ТОВ «Полістелс» за 2014-2017 рр.

З рис. 2.5 видно стрімке зростання дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги (в 2016 році її не було, а вже в 2017 році сума дебіторської заборгованості складала 1120,3 тис. грн). Збільшення дебіторської заборгованості свідчить як про розширення діяльності підприємства (збільшення попиту на продукцію, яку реалізує підприємство) так і про погіршення фінансового стану контрагентів. Сума товарних запасів також значно зросла за останній аналізований період.

На позитивну увагу заслуговує збільшення грошових коштів (на 461,4 %), що свідчить про покращення структури активів підприємства.

Що ж до власного капіталу (рис. 2.6), то сума власних коштів збільшилась майже в три рази за рахунок збільшення суми нерозподіленого прибутку ТОВ Полістелс». Це є позитивним фактором, та свідчить про

покращення фінансового стану підприємства. За рахунок збільшення власного капіталу, ТОВ «Полістелс» характеризується більш фінансово стійким та незалежним від зовнішніх джерел фінансування.

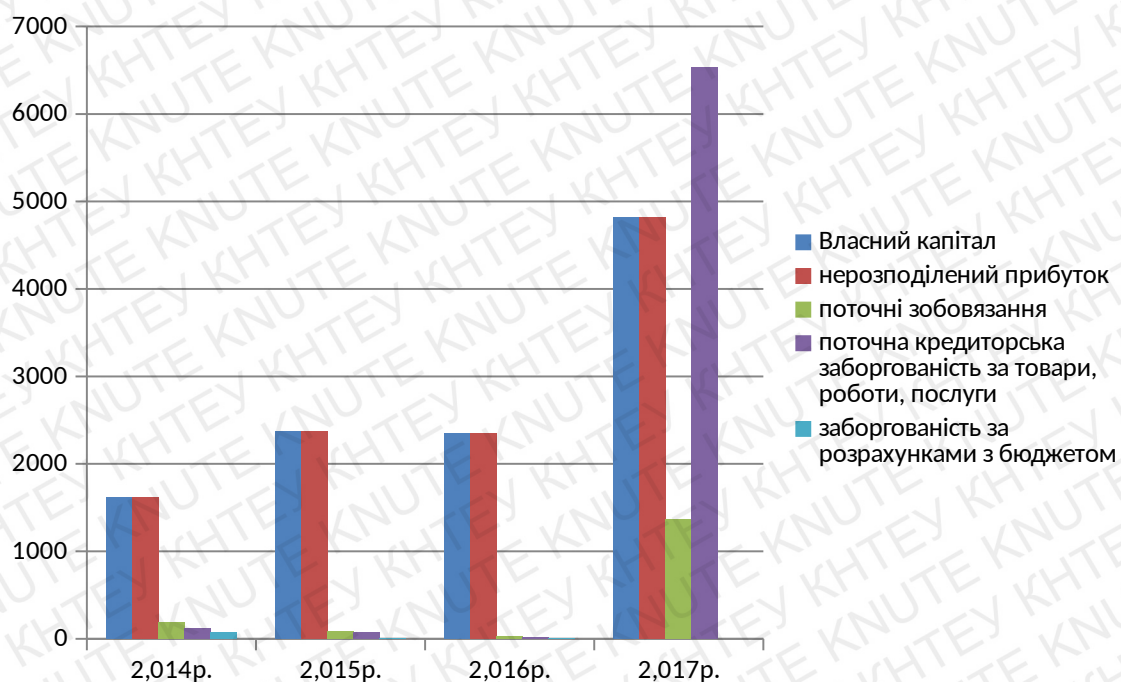

Рис. 2.6 Динаміка капіталу та зобов'язань ТОВ «Полістелс» за 2014р.- 2017р.

З рис. 2.6 видно стрімке зростання поточних зобов'язань за останній аналізований період. В 2017 році в порівнянні з 2016 роком кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями значно збільшилась, також збільшились інші поточні зобов'язання підприємства.

Більш детально аналіз зобов'язань підприємства буде розглянуто в наступному розділі випускної кваліфікаційної роботи.

Досить важливого значення для роботи підприємств в умовах відкритої економіки набуває їх фінансова незалежність від зовнішніх позичкових джерел. Запас джерел власних коштів означає запас фінансової стійкості підприємства при тій умові, що його власні кошти перевищують запозичені. Проаналізуємо відносні показники фінансової стійкості, наведені в табл. 2.3

Таблиця 2.3

Показники фінансової стійкості ТОВ «Полістелс»
за 2014 – 2017 рр.

Показник	Рік			
	2014р.	2015р	2016р	2017р.
Коефіцієнт автономії	89,4	96,6	98,6	29,7
Коефіцієнт фінансової стабільності	849,0	2869,8	7102,7	352,3
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	89,4	96,6	98,6	29,7
Коефіцієнт ефективності використання власних коштів	0	31,5	27,6	51,3

Як видно з даних табл. 2.3 коефіцієнт автономії до 2016 року зростає, а вже з 2016 року по 2017 рік зменшився до 29,7 %, що є негативним та свідчить про погіршення фінансової стійкості підприємства.

Коефіцієнт фінансової стабільності за останні два роки почав зменшуватись – це означає скільки власних коштів припадає на одиницю зобов'язань підприємства.

Нормативне значення знаходиться в межах 0,7-0,9. Більш високе значення не є типовим для активних компаній, адже короткострокові зобов'язання формуються постійно. Значення нижче говорить про недостатню фінансову стійкість в довгостроковій перспективі. Динаміка показника негативно характеризує фінансову стійкість підприємства.

Коефіцієнт забезпеченості власними коштами характеризує рівень забезпечення підприємства власними коштами. На досліджуваному підприємстві даний коефіцієнт має позитивне значення, що свідчить про достатність власних коштів на підприємстві. Необхідно відзначити, що коефіцієнт автономії та коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами співпадають, адже сукупні активи в основному сформовані за рахунок оборотних активів підприємства, а власний оборотний капітал

повністю співпадає із сумою власного капіталу (за рахунок відсутності необоротних активів).

Нормативним значенням даного коефіцієнта є 0,1 і вище. Високе значення говорить про фінансову стійкість компанії і здатність проводити активну діяльність навіть в умовах відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування компанії. І навпаки, значення нижче нормативного свідчить про значну фінансову залежність підприємства від зовнішніх кредиторів.

Коефіцієнт ефективності використання власних коштів зростає і позитивно характеризує діяльність менеджменту адже свідчить про достатньо ефективні методи управління власними фінансовими ресурсами підприємства.

Таким чином, виходячи з аналізу показників можемо зробити висновок, що показники фінансової стійкості дещо покращились за аналізований період. Підприємство стало менш залежним від зовнішніх джерел фінансування, обсяги власних оборотних коштів та найліквідних активів збільшилися, що позитивно впливає на платоспроможність підприємства.

2.2. Оцінка нормативно - правового регулювання контролю заборгованості суб'єкта господарювання

Правові засади організації документального оформлення заборгованості чітко регламентуються законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами міністерств, відомств, державної фіскальної служби, Національного банку України.

В економічній літературі автори пропонують розглядати п'ять рівнів організації обліку та контролю. Саме тому перелік нормативних актів, що

регулюють облік, оцінку та контроль заборгованості, ми відображаємо з урахуванням даних рівнів як наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Нормативні документи, що регулюють облік, аналіз та контроль заборгованості підприємства

Рівень регламентації	Назва нормативного документа
Перший рівень	Податковий кодекс України
	Цивільний кодекс України
	Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»
	Закон України «Про аудиторську діяльність»
	Закон України «Про оплату праці»
Другий рівень	Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»
	Положення НБУ «Про кредитування»
Третій рівень	Постанова КМУ «Про результати суцільної інвентаризації дебіторська та кредиторської заборгованості і заходи щодо її скорочення»
	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»
	П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
	П(С)БО 11 «Зобов'язання»
Четвертий рівень	МСБО 13 «Подання поточних активів і поточних зобов'язань»
	Інструкція про службові відрядження у межах України та за кордон
	Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті
П'ятий рівень	Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій
	Наказ про облікову політику підприємства

Що стосується першого рівня регламентації, то дані нормативні документи мають досить вагоме значення адже їм надається першочергова перевага при розгляді спірних питань, адже вони домінують над іншими нормативними документами.

При регулюванні відносин, що складаються в процесі взаємодії підприємства з його клієнтами основна роль відводиться Цивільному кодексу України [94] в якому міститься спеціальна глава, присвячена загальним

положенням про надання послуг, де закріплено положення щодо договорів такого типу.

Фундаментом здійснення всіх видів операцій є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [71]. Він визначає правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» встановлено, що зобов'язання - заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Відповідно до даного закону підприємство самостійно визначає облікову політику, де відображає основні засади ведення обліку відповідних об'єктів.

Досить складним питанням в обліку заборгованості підприємства займає питання безнадійної дебіторської заборгованості, що може виникнути внаслідок погіршення фінансового стану дебітора, що є досить актуальним в сучасних умовах. Даному питанню приділена пп. «г» пп. 138.10.6 Податкового кодексу України (далі ПКУ), де надається визначення безнадійної дебіторської заборгованості, вказує особливості покриття даного виду заборгованості банками і небанківськими фінансовими установами [64]. П(С)БО та ПКУ дають різні визначення терміну «безнадійна дебіторська заборгованість але його суть полягає в самій назві: немає надії на погашення.

Також дане питання розглядається в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [72]. В даному законі передбачено, що мирова угода – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочення та розстрочення, а також списання боргів боржника, яка оформлюється угодою сторін. Окрім того, обумовлено, що мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство.

Акти другого рівня регламентації регулюють питання відрядження, відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку, про форму статистичної звітності з кредиторської та дебіторської заборгованості.

Наступними документами є План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція № 291 про його застосування встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємств. В Інструкції наведена коротка характеристика і призначення синтетичних рахунків і субрахунків, типова схема реєстрації та групування інформації про господарські операції (кореспонденція рахунків першого порядку). Планом рахунків передбачено 10 класів, клас 6 має назву «Поточні зобов'язання». Рахунки цього класу призначені для обліку даних та узагальнення інформації про зобов'язання, які будуть погашені у звичайному ході операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців з дати балансу. На рахунках цього класу ведеться облік короткострокових позик, довгострокових зобов'язань, що стали поточною заборгованістю із строком погашення на дату балансу не більше дванадцяти місяців, короткострокових векселів виданих, розрахунків з постачальниками та підрядниками, розрахунків з податків і платежів, розрахунків за страхуванням, розрахунків з оплати праці, розрахунків з учасниками, а також інших розрахунків та операцій, доходів майбутніх періодів. На окремих субрахунках синтетичних рахунків 63, 64, 65, 68 сальдо на кінець місяця може бути не лише кредитовим, але й дебетовим. Такі показники не згортаються, а сальдо синтетичного рахунку визначається розгорнуто за дебетом і кредитом як сума відповідного сальдо на субрахунках.

Основним фундаментом обліку дебіторської заборгованості є П(С)БО 10 [14]. Згідно до нього дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. В стандарті висвітлена інформація про порядок визнання, оцінки, класифікації дебіторської заборгованості, наведено визначення безнадійної дебіторської заборгованості, запропоновані альтернативні варіанти розрахунку резерву сумнівних боргів.

Як зазначалося, на відміну від вітчизняних стандартів в міжнародній практиці не передбачено єдиного МСФЗ, який би регулював облік дебіторської заборгованості. Питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюються декількома міжнародними стандартами, серед яких МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Однак жоден з цих стандартів не дає визначення дебіторської заборгованості. В МСФЗ 32 вказано, що дебіторська заборгованість визнається фінансовим активом (це будь-який актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства. У МСФЗ 39 вказано порядок визнання, оцінки, наведено класифікацію дебіторської заборгованості, порядок визнання безнадійної дебіторської заборгованості. А розкриття інформації у примітках до річної фінансової звітності наведено в МСФЗ 1.

Також питання дебіторської заборгованості висвітлено в 1, 15, 16 стандартах [65, 66, 67]. У НП(С)БО 1 відображено засади відображення інформації про дохід від реалізації в звіті про фінансовий результат, про дебіторську заборгованість на початок та кінець періоду в балансі. П(С)БО 15 висвітлює умови визнання доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг; доходу від надання послуг. Вказано, що дохід від реалізації продукції не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Сума такої заборгованості визнається витратами підприємства. Методичні засади формування в

бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства зазначено в П(С)БО 16. В даному стандарті вказано, що до інших операційних витрат включається сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів, витрати на відрядження.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання підприємства та розкриття її у фінансовій звітності визначають: НП(С)БО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”; П(С)БО 11 „Зобов'язання”; П(С)БО 12 „Фінансові інвестиції” ; П(С)БО 13 „Фінансові інструменти”; П(С)БО 14 „Оренда” ; П(С)БО 17 „Податок на прибуток” .

Методологічними засадами формування в бухгалтерському обліку інформації щодо зобов'язань та її розкриття у фінансовій звітності визначені в П(С)БО 11 «Зобов'язання» [65]. На розмір зобов'язань можуть вплинути валютні курси, що відображається у П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». У міжнародній практиці порядок визначення та відображення короткострокових зобов'язань визначається відповідно до МСБО 1 «Подання фінансових звітів», МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи». Нормативно-правове забезпечення обліку поточних зобов'язань наведено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Систематизація нормативно-правового забезпечення обліку поточних зобов'язань

Назва нормативно-правового джерела	Основні положення, що мають вплив на процес обліку та контролю зобов'язань підприємства
П(С)БО 11 «Зобов'язання»	Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигід у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума належить до складу доходу звітного періоду. Поточні зобов'язання

<p>П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів”</p>	<p>відображаються в балансі за сумою погашення</p> <p>Кредиторська заборгованість за імпорнтними контрактами визнається монетарною статтею й перераховується в результаті зміни курсу НБУ на дату здійснення розрахунків і дату балансу.</p> <p>Кредиторська заборгованість, що виникла в результаті отриманої передоплати, відноситься до немонетарних статей балансу. Сума попередньої оплати в іноземній валюті перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату одержання авансу</p>
<p>МСБО 1 «Подання фінансових звітів»</p>	<p>Суб'єкт господарювання класифікує зобов'язання як поточне, якщо: а) він сподівається погасити це зобов'язання в ході свого нормального операційного циклу; б) він утримує це зобов'язання в основному з метою продажу; в) зобов'язання підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців після звітного періоду; г) він не має безумовного права відстрочити погашення зобов'язання протягом як мінімум дванадцяти місяців після звітного періоду. Умови зобов'язання, які можуть, за вибором контрагента, привести до його погашення випуском інструментів власного капіталу, не впливають на класифікацію. Суб'єкт господарювання повинен класифікувати всі інші зобов'язання як не поточні.</p>
<p>МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»</p>	<p>Зобов'язання - існуюче зобов'язання суб'єкта господарювання, яке виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, призведе до вибуття ресурсів суб'єкта господарювання, котрі втілюють у собі економічні вигоди.</p> <p>Торговельна кредиторська заборгованість є зобов'язанням оплатити товари або послуги, що були отримані чи надані, на які виставлені рахунки або які офіційно узгоджені з постачальником. Нарахування є зобов'язанням оплатити товари або послуги, що були отримані або надані, але не були сплачені, на них не були виставлені рахунки або вони не були офіційно узгоджені з постачальником, разом із сумами, які підлягають виплаті працівникам (наприклад, суми, пов'язані з нарахованою оплатою відпусток)</p>

Однією з основних проблем, яка впливає на сутність та структуру довготермінових зобов'язань, є наведене в П (С) БО 11 „Зобов'язання” визначення: довготермінові зобов'язання – всі зобов'язання, які не є поточними [67]. З такого визначення можна зробити висновок, що всі без виключення заборгованості підприємства, які підпадають під визначення зобов'язань, поділяють на дві групи:

I група – поточні зобов'язання;

II група – ті зобов'язання, які не можна віднести до поточних, тобто довготермінові зобов'язання.

Однак це суперечить класифікації, яка наведена в п. 6 П(С)БО 11 „Зобов'язання”, де окрім вищенаведених виділені ще такі види зобов'язань як забезпечення, непередбачені зобов'язання та доходи майбутніх періодів.

Вважаємо, що дане визначення довготермінових зобов'язань, по своїй суті є надто загальним. Тому в даному випадку необхідно зрозуміло вказати, які саме зобов'язання входитимуть до складу довготермінових. Наприклад, довготермінові зобов'язання – зобов'язання, які повинні бути погашені більш, ніж через дванадцять місяців чи в період, який перевищує операційний цикл підприємства (залежно котрий із цих періодів довший), починаючи з дати балансу.

Ще однією з основних проблем нормативно-правового регулювання обліку зобов'язань та відображення їх у балансі є методика оцінки такого виду зобов'язань. Згідно з П(С)БО 11 „Зобов'язання” довготермінові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються у балансі за їх теперішньою вартістю.

Розрахунки теперішньої вартості здійснюються за допомогою дисконтування. В свою чергу, дисконтування дозволяє привести вартість ресурсів підприємства, які будуть використані з метою погашення зобов'язань, до одного спільного часового знаменника. Необхідність в останньому пояснюється тим, що грошові ресурси, які є в наявності сьогодні, не будуть рівноцінними грошовим ресурсам, які очікується

отримати в майбутньому, оскільки такі фактори, як інфляція, ризик, оборотність, призводять до зміни вартості грошей у часі. Таким чином, теперішня вартість довготермінових зобов'язань завжди буде менша їх майбутній вартості.

До складу зобов'язань відносять ще й відстрочені податкові зобов'язання, які за своєю природою дещо відрізняються від вищенаведених видів зобов'язань. Відповідно до П(С)БО 17 „Податок на прибуток” відстрочені податкові зобов'язання – сума податку на прибуток, який сплачуватиметься в наступних періодах з тимчасових різниць, що підлягають оподаткуванню.

Природою виникнення відстрочених податкових зобов'язань є часова різниця між визначенням доходів і витрат у бухгалтерському та податковому обліку. Вплив на суму відстрочених податкових зобов'язань здійснює і обрана підприємством облікова політика.

Облік відстрочених податкових зобов'язань ведеться на рахунку 54 однойменної назви. Слід визнати, що на практиці підприємства рідко застосовують вказаний рахунок, а це призводить до порушення методології обліку. Тому, щоб хоч у деякій мірі уникнути такого недоліку, необхідно вносити зміни до законодавчих актів, які б слугували зближенню податкового і бухгалтерського обліку.

Для визнання заборгованості перед постачальниками та підрядниками, у відповідності до міжнародних та національних вимог, повинні виконуватись такі вимоги:

- існує ймовірність зменшення економічних вигід внаслідок погашення данної заборгованості;
- її оцінка може бути достовірно визначена.

Ознайомившись з вищезазначеними Положеннями слід зазначити їх певні відмінності (табл.2.6).

Таблиця 2.6

Порівняння обліку зобов'язань за розрахунками з постачальниками і

підрядниками за П(С)БО 11 «Зобов'язання» та МСБО 13 «Подання поточних активів і поточних зобов'язань»

№	П(с)БО 11	МСБО 13
1	Зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення	Наголошує на тому, що для визначення балансової вартості зобов'язань використовують такі види оцінок як історична собівартість, поточна собівартість, вартість розрахунку (платежу), теперішня вартість, справедлива вартість

Продовж.табл. 2.6

2	Відображаються в розділі IV «Поточні зобов'язання» за сумою погашення, тобто відображається сума, яка буде фактично сплачена суб'єктом господарювання при погашенні таких зобов'язань	Відображаються в пасиві балансу як саль-до рахунку «Рахунки до сплати» в розділі «Поточні зобов'язання»
---	---	---

Отже, різниця відображення інформації про зобов'язання в балансі полягає лише у відмінності структури статей вітчизняної та міжнародної звітності.

Не помічено відмінностей і у вимогах щодо списання заборгованості. Відповідно до Національних положень та Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку момент списання заборгованості перед постачальниками та підрядниками виникає тоді, коли вона погашена, анульована або строк її дії пройшов.

Узагальнюючи вище наведений матеріал, слід зазначити, що відображення в обліку зобов'язань відповідно до національних стандартів дещо відрізняється від міжнародних вимог. Але це все питання часу, адже наразі відбувається адаптація бухгалтерського обліку до МСБО.

Методику та порядок здійснення безготівкових розрахунків з постачальниками та підрядниками регламентовано Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою постановою НБУ від 21.01.2004 р. № 22, за якою безготівкові розрахунки

між підприємствами здійснюються в національній валюті через банк шляхом перерахування грошових коштів.

Окремі питання виникають при оцінці відстроченого податкового зобов'язання. Відповідно до ст. 12 П(С)БО 17 „Податок на прибуток” відстрочене податкове зобов'язання розраховується за ставками оподаткування, що діятимуть протягом періоду, в якому буде здійснюватися погашення зобов'язання.

Жодної інформації про оцінку відстрочених податкових зобов'язань не наводиться у П(С)БО 11 „Зобов'язання”. На нашу думку, це є суттєвим недоліком даного стандарту, оскільки відстрочені податкові зобов'язання, як вже зазначалося, є одним із видів довготермінових зобов'язань.

Багато питань виникає при відображенні зобов'язань у балансі. Прийняття Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» на початку 2013р., запровадило складання звітності за новими формами, тим самим була зроблена спроба наблизити українську фінансову звітність до рівня міжнародної, зробити її уніфікованою та зрозумілою. Це положення замінило перші п'ять національних стандартів бухгалтерського обліку, що, безумовно, є позитивним в частині зменшення кількості нормативних актів.

Бухгалтера звикли, що пояснення змісту всіх статей фінансових звітів зафіксовані були саме в П(с)БО. Натомість зараз фахівець, при заповненні статей звітності, повинен керуватись Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності, затвердженими наказом Мінфіну від 28.03.2013 р. № 433. Ці рекомендації фактично схожі на стандарти 2,3,4 та 5.

Досить важливого значення в обліку та аналізі кредиторської та дебіторської заборгованості набуває Наказ «Про облікову політику підприємства», адже саме в ньому висвітлені всі елементи щодо її обліку, які є специфічними для даного підприємства, тобто в обліковій політиці

вказано, який з альтернативних варіантів запропонованих П(С)БО було обрано і має бути застосовано на практиці.

Відображення найважливіших облікових аспектів у розпорядчому документі про облікову політику й обґрунтування всіх важливих моментів щодо методології та технології обліку заборгованості сприятиме ефективному та своєчасному відображенню облікової інформації, і у підсумку сприятиме наданню правдивої інформації про реальний стан заборгованості за розрахунками на підприємствах торгівлі.

В обліковій політиці має бути відображена наступна інформація:

1. Класифікація дебіторської заборгованості, яка необхідна для достовірної оцінки такої заборгованості для цілей бухгалтерського обліку та відображення інформації про таку заборгованість у фінансовій звітності.

2. Методика і дата визначення величини резерву сумнівних боргів. При цьому підприємство може обрати один чи декілька (для різних видів дебіторської заборгованості) з наведених методів нарахування резервів: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості чи коефіцієнта сумнівності. При цьому підприємству доцільно викласти процедури щодо розрахунку методу резерву сумнівних боргів за визначеним методом.

3. Визначити у робочому Плані рахунків (як додатку до наказу про облікову політику) рахунки для обліку заборгованості. При цьому для того, щоб організувати правильний бухгалтерський облік величин РСБ, доцільно створити аналітичні субрахунки за рахунком 38 «Резерв сумнівних боргів». Зокрема, це можуть бути субрахунок 381 «Резерв сумнівних боргів для поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги» та субрахунок 382 «Резерв сумнівних боргів для іншої поточної дебіторської заборгованості».

Отже, перелік нормативно-законодавчих документів з обліку, аналізу та контролю заборгованості підприємства за наведеними вище документами не закінчується, а має велике продовження. І вміння орієнтуватися серед різних нормативно-правових актів, що суперечать один одному, допомагає

правильно вести бухгалтерський облік на підприємстві, а також своєчасно здійснювати аналіз кредиторської заборгованості, щодо управління ним.

2.3. Облікове забезпечення контролю заборгованості суб'єкта господарювання

На ТОВ «Полістелс» відповідно до ст. 9 Закону України від 16.07.99 р. № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» обліково-економічна інформація, що міститься в первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку шляхом занесення методом подвійного запису до регістрів синтетичного та аналітичного обліку з використанням типової кореспонденції рахунків.

Облік дебіторської заборгованості здійснюється на підставі первинних документів, відображених в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Облікове документування дебіторської заборгованості ТОВ «Полістелс»

Виникнення заборгованості	
361 "Розрахунки з вітчизняними покупцями"	362 "Розрахунки з іноземними покупцями"
Накладні, рахунки-фактури, акти прийнятих робіт, послуг, податкові накладні, договір про реалізацію продукції, надання послуг або виконання робіт, розпорядження відділу продажу послуг, приймально-здавальні акти, замовлення на відповідну послугу.	Комерційні документи (рахунки-фактури - invoice), платіжні документи на перерахування сум митних платежів та інших податків на рахунки митних установ, розрахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць
Погашення заборгованості	
Виписки банку, прибуткові касові ордери, платіжні доручення	Виписки банку
372 "Розрахунки з підзвітними особами"	
Заява працівника з проханням дозволити відрядження Розпорядчий документ керівника (наказ) про направлення у відрядження Видатковий касовий ордер Звіт про використання коштів, наданих на відрядження, та додаток до звіту, розрахункові документи, що підтверджують витрати на відрядження Прибутковий касовий ордер	

Основним первинним документом, що використовується для обліку дебіторської заборгованості - є накладна, реквізитами якої є: одиниця виміру, найменування послуги, ціна, кількість та сума.

У такому первинному документі, як рахунок-фактура зазначається опис послуги, її вартість та дата оплати. Оригінал надсилається замовнику і має декілька дублікатів. Підписує рахунок директор та головний бухгалтер ТОВ «Полістелс».

Для обліку дебіторської заборгованості використовуються прийнятно-здавальні акти із зазначенням номера накладної, дати оформлення, номера та дати договору, назви і реквізитів замовника, одиниць виміру, кількості, оптової ціни та вартості наданої послуги.

Дебіторська заборгованість погашається такими документами: виписками банку, прибутковими касовими ордерами, платіжними дорученнями.

Для забезпечення оплати підприємством-замовником бажаної продукції на його адресу від постачальника виставляється "Рахунок-фактура", в якому вказується кількість, ціна і загальна сума щодо їх оплати. В свою чергу перерахування коштів на розрахунковий рахунок постачальника здійснюється за допомогою документа "Платіжне доручення". Підтвердженням здійснення оплати постачальнику є виписка банку за розрахунковому рахунку підприємства.

В робочому плані рахунків ТОВ «Полістелс» (Додаток А) розкрита деталізація заборгованості підприємства. Враховуючи дані робочого плану рахунків підприємства, згрупуємо перелік форм первинних документів та облікових реєстрової відповідно до видів дебіторської заборгованості та зобразимо наступним чином (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Інформаційне забезпечення операцій з обліку дебіторської заборгованості

Вид	Первинні документи	Облікові реєстри
-----	--------------------	------------------

дебіторської заборгованості		
Розрахунки з покупцями та замовниками	Укладений договір; товаро-транспортна накладна; рахунок-фактура; приймальна квитанція; акт виконаних робіт (наданих послуг); акт звіряння розрахунків; бухгалтерська довідка (отримання від покупців авансів у погашення дебіторської заборгованості); платіжне доручення (зведене платіжне доручення); виписка банку; розрахунковий чек; вексель; прибутковий касовий ордер (готівкові розрахунки); квитанція (на підприємствах зв'язку); розрахунок курсових різниць.	Відомість 3.1 аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками
Розрахунки за виданими авансами	Укладений договір на поставку продукції, товарів, робіт, послуг; товарно-транспортні накладні (якщо аванси видають товарами, матеріалами та ін.); бухгалтерська довідка.	3.2 Відомість аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки з підзвітними особами	Авансовий звіт, прибутковий касовий ордер; видатковий касовий ордер; платіжна відомість; накладна (при видачі продукції для реалізації на ринку);	3.2 Відомість аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки за нарахованими доходами	Розрахунок дивідендів, відсотків, роялті; видатковий касовий ордер; платіжна відомість;	3.2 Відомість аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки за претензіями	Комерційні акти; акти взаємозвірки; рішення суду; пред'явлена претензія; платіжне доручення; виписки банку; розрахунковий чек; прибутковий касовий ордер.	3.2 Відомість аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Акт; інвентаризаційний опис; порівняльні відомості результатів інвентаризації; прибутковий касовий ордер; виписка банку; бухгалтерська довідка (у разі віднесення в рахунок оплати праці); рішення суду; рішення керівництва підприємства.	3.2 Відомість аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Договір; видатковий касовий ордер; платіжна відомість.	3.2 Відомість аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки з іншими дебіторами	Доручення-зобов'язання про утримання з оплати праці суми чергових платежів (при купівлі працівником підприємства товарів у кредит); кредитний договір; виписка банку; витяг з протоколу спеціалізованого аукціону (оприбуткування акцій); відомість підписки на акції; прибуткові касові ордери; накладні (якщо внески в статутний капітал	3.2 Відомість аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами

	здійснюють матеріальними цінностями); розрахунок нарахування дивідендів; платіжні доручення.	
Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду	Договір про фінансову оренду; акт приймання-передачі об'єкта фінансової оренди; розрахунок бухгалтерії розміру амортизації (при передачі основних засобів у фінансову оренду); бухгалтерська довідка (переведення довгострокової дебіторської заборгованості у поточну; сплачені авансом орендні платежі); розрахунок орендної оплати.	3.4 Відомість аналітичного обліку виданих та отриманих векселів
Розрахунки за допомогою векселів	Прибуткові касові ордери; платіжне доручення; розрахунковий чек (виписка банку); бухгалтерська довідка (розрахунок); акт списання втрачених векселів.	3.4 Відомість аналітичного обліку виданих та отриманих векселів

За способом групування та узагальнення облікових даних бухгалтерські рахунки поділяються на синтетичні та аналітичні.

Облік розрахунків з постачальниками та підрядниками, покупцями і замовниками, різними дебіторами і кредиторами, за податками і платежами, облік виданих та отриманих короткострокових векселів, виданих довгострокових векселів, довгострокових і поточних зобов'язань (крім зобов'язань, облік яких ведеться в Журналі 2, відстрочених податкових активів і зобов'язань) здійснюється в Журналі 3 та відомостях аналітичного обліку 3.1 -3.6.

У журналі 3 (стовпчик 5) відображують надходження коштів за реалізовану продукцію, роботи (послуги) за кредитом рахунка 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» у кореспонденції з дебетом рахунків (рядки 6-17), на які зараховано кошти.

Відомості аналітичного обліку як складова частина Журналу 3 на ТОВ «Полістелс» ведуться окремо за операціями на рахунках 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками», 64 «Розрахунки за

податками і платежами», 68 «Розрахунки за іншими операціями», 34 «Короткострокові векселі одержані», 51 «Довгострокові векселі видані», 182 «Довгострокові векселі одержані», 62 «Короткострокові векселі видані».

Методичні рекомендації передбачають також ведення окремої Відомості аналітичного обліку по операціях на окремих субрахунках, зокрема для обліку розрахунків із підзвітними особами, за претензіями, за авансами виданими й одержаними тощо. За умов, коли суб'єкти господарювання вчасно і повністю виконують свої зобов'язання щодо платежів, такі відомості аналітичного обліку не потребуватимуть багатьох сторінок (аркушів).

Слід зазначити, що синтетичний і аналітичний облік за наведеними рахунками бухгалтерського обліку досить компактний і практичний. Уніфікація обліку операцій на цих рахунках із веденням потрібної кількості відомостей і вкладених аркушів до них (продовження відомості) дає змогу охопити всі операції за місяць.

Для обліку довгострокової дебіторської заборгованості Планом рахунків ТОВ «Полістелс» (Додаток А) передбачений рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи». Даний рахунок має наступні субрахунки, які призначені для обліку заборгованості:

181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду» - відображаються чисті інвестиції орендодавця у фінансову оренду;

182 «Довгострокові векселі одержані» - призначений для обліку векселів одержаних у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості;

183 «Інша дебіторська заборгованість» - призначений для обліку довгострокової дебіторської заборгованості, яка не відображається на інших субрахунках рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші

необоротні активи», зокрема розрахунки з працівниками за виданими довгостроковими позиками .

На практиці ТОВ «Полістелс» використовуються 181, 183 субрахунки, а 182 не використовується, так як підприємство не користується вексельною формою розрахунків.

Аналітичний облік дебіторської заборгованості ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості. Регістром аналітичного обліку є реєстр дебіторів. Що стосується обліку заборгованості за майно, що передане у фінансову оренду, то аналітичний облік ведеться за кожним договором фінансової оренди.

У таблиці 2.9 наведено типові бухгалтерські проводки ТОВ «Полістелс» щодо відображення заборгованості за майно, що передано у фінансову оренду.

Таблиця 2.9

Кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості з фінансової оренди на ТОВ «Полістелс»

№ пор .	Первинний документ	Зміст операції	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція рахунків, яку застосовує підприємство		
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1.	Акт списання	Списано з балансу знос перерахованих в оренду основних засобів	131	10	131	10	20000
2.	-	Списано залишкову вартість	943	10	943	10	130000
3.	Договір оренди	Відображено заборгованість за основні засоби, передані в оренду в сумі залишкової вартості	181	712	181	712	130000
4.	-	Відображено щомісячну суму, що підлягає	377	181	377	181	10000

		відшкодуванню частини вартості амортизованого об'єкта фінансової оренди					
5.	Платіжне доручення	Нараховано платіж як винагороду за передане майно в оренду	373	732	373	732	1500
6.	Прибутковий касовий ордер	Отримано кошти в погашення залишкової вартості об'єкта фінансової оренди	311	377	311	377	10000
7.	Прибутковий касовий ордер	Отримано винагороду	311	373	311	373	1500

Що стосується іншої дебіторської заборгованості, то вона наявна на ТОВ «Полістелс», так як видача позик передбачена статутом даного підприємства. Видача позики кожного разу оформляється договором у письмовій формі, може здійснюватися як в готівковій так і безготівковій формі, відповідно до заяви працівника.

Позика видається на різний термін, вона є поворотною та безпроцентною. Якщо термін повернення позики не встановлюється в договорі, то працівник зобов'язаний повернути гроші у 79 денний термін з дня пред'явлення вимоги. Якщо повернення позики відбувається шляхом утримання із заробітної плати працівника, то підписується додаткова угода, в якій передбачено зобов'язання працівника.

Аналітичний облік даного виду заборгованості ведеться у розрізі договорів, укладених з кожним окремим працівником.

У таблиці 2.10 наведено типові кореспонденції ТОВ «Полістелс» з обліку іншої дебіторської заборгованості.

Таблиця 2.10

Облік іншої дебіторської заборгованості на ТОВ «Полістелс»

№ пор	Первинний документ	Зміст операції	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція рахунків, яку застосовує підприємство		
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1.	Кредитний договір	Видано короткострокову позику працівнику Петренко О.М. в банку	377	31	377	31	7000
2.	-	Переведено раніше видану короткострокову позику до складу довгострокової	183	377	183	377	7000
3.	Прибутковий касовий ордер	Погашено довгострокову позику Остапенко Ю.М. шляхом внесення коштів до каси підприємства	30	183	30	183	7000

Необхідно відзначити, що на досліджуваному підприємстві облік здійснюється автоматизовано з використанням програмного продукту «1С: Підприємство 8.0».

Програма «1С: Підприємство 8.0» забезпечує рішення всіх задач, що стоять перед бухгалтерською службою підприємства. В програмі автоматизовані розрахунки з контрагентами та підзвітними особами, різноманітні взаєморозрахунки з працівниками.

Разом з тим, одним досить важливим та актуальним є питання удосконалення автоматизації обліку заборгованості досліджуваного підприємств. Це може суттєво спростити контроль за розрахунками та упорядкувати інформацію про дебіторів та кредиторів. Для цього потрібно здійснити ряд заходів, а саме:

- створити інформаційну базу учасників розрахунків на досліджуваному підприємстві;
- перевірити можливість погашення взаємної заборгованості за допомогою звірок взаємних вимог та зобов'язань;
- скоротити обсяги заборгованості, шляхом проведення взаємозаліків;

- вести облік та звітність проведених взаєморозрахунків.

Обліковим регістром з рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» є Журнал 3. Поточна дебіторська заборгованість обліковується на рахунках 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

На рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» ведеться узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за виконані роботи, надані послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем.

Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» має такі субрахунки:

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;
- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»
- 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ»
- 364 «Розрахунки з роздрібними покупцями» (рис. 2.7).

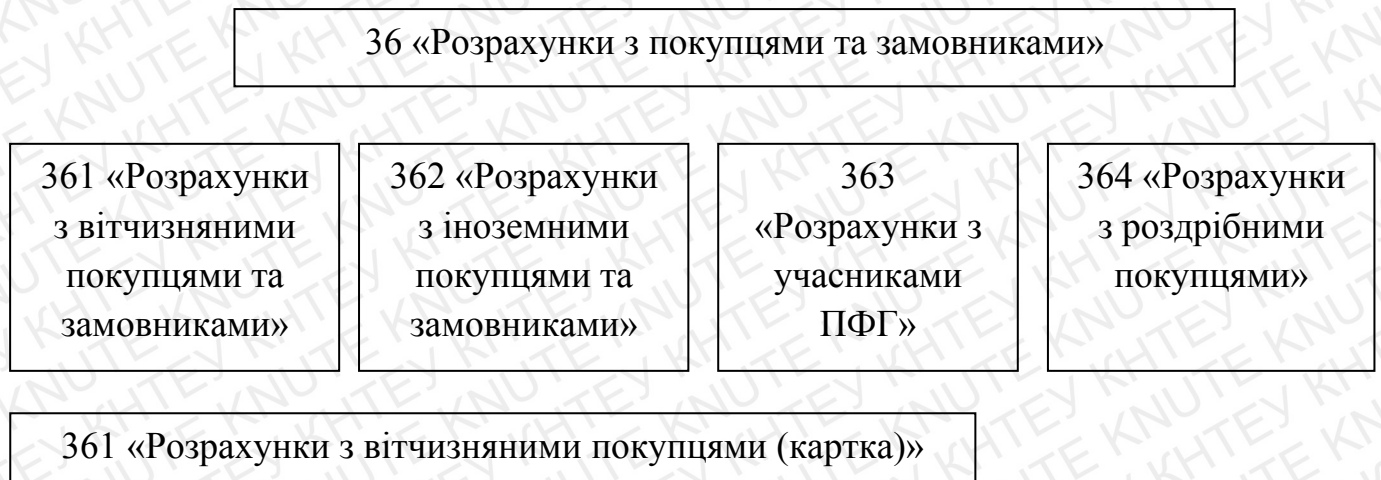

Рис. 2.7 Деталізація р. 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відповідно до внутрішнього плану рахунків ТОВ «Полістелс»

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем, за кожним пред'явленим до сплати рахунком, що повинно бути зазначено в Наказі про облікову політику.

Регістром аналітичного обліку розрахунків з дебіторами є реєстр дебіторів. У ньому відображаються назви дебіторів, дата і документ, що засвідчують виникнення заборгованості, сума, дата і документ, що засвідчує погашення дебіторської заборгованості.

На ТОВ «Полістелс» документом, що засвідчує заборгованість є контракт, який складається за кожним окремим контрагентом.

Розрахунки найчастіше здійснюються шляхом безготівкового розрахунку. Якщо коштів на рахунку покупця недостатньо для погашення заборгованості, то різницю оплачують готівкою.

Операції на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» відображаються записами, які наведено в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Операції на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»

№ пор.	Первинний документ	Зміст операції	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція рахунків, яку застосовує підприємство		
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1.	Договір	Продано ТОВ «Полістелс» товарну продукцію	361	702	361	702	3600
2.	Податкова накладна	Нараховано додаткові зобов'язання з ПДВ	703	641	703	641	600
3.	-	Списано собівартість реалізованої продукції	791	903	791	903	2100
4.	-	Списано на фінансовий результат дохід від реалізації продукції	703	791	703	791	3000

Наступним видом поточної заборгованості є розрахунки з різними дебіторами, їх облік ведеться на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Даний рахунок має наступні субрахунки, які відображено на рис. 2.8.

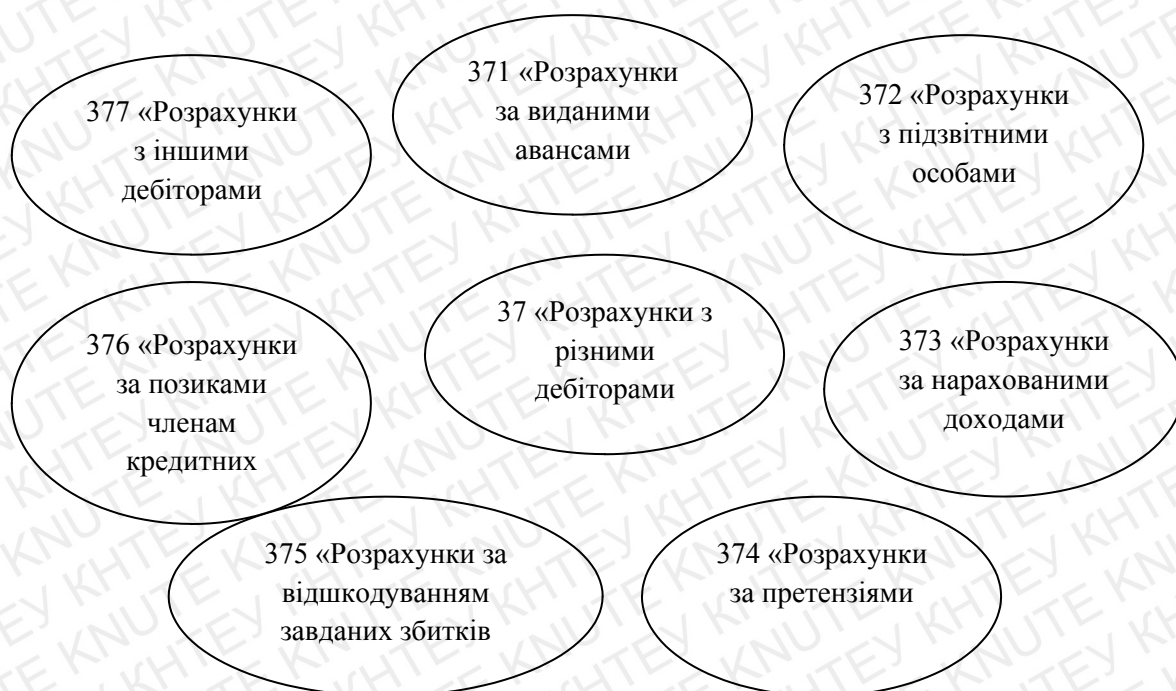

Рис. 2.8 Субрахунки до рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами»

В свою чергу, субрахунок 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» має наступну деталізацію:

- 3771 розрахунки з іншими дебіторами (в національній валюті);
- 3772 розрахунки з іншими дебіторами (в іноземній валюті);
- 3773 розрахунки з робітниками по інших операціях.

На практиці підприємства використовуються всі зображені на рисунку 2.4 субрахунки, крім одного – 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок».

Що стосується субрахунку 371, то він призначений для обліку розрахунків за виданими авансами під поставку матеріальних цінностей. Аналітичний облік за рахунком 371 «Розрахунки за виданими авансами» ведеться за кожним окремим дебітором, який одержав авансовий платіж.

Типову кореспонденцію рахунків з обліку авансів виданих відображено в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Операції на рахунку 371 «Розрахунки за авансами виданими»

№ пор.	Первинний документ	Зміст операції	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція рахунків, яку застосовує підприємство		
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1.	Договір	Надано аванс ТОВ «Вюрт-Україна» в рахунок майбутньої поставки ТМЦ	371	311	371	311	1440
2.	Податкова накладна	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	644	641	644	240
3.	Прибутковий касовий ордер	Надійшли ТМЦ від ТОВ «Вюрт-Україна»	20	631	20	631	1200
4.	Податкова накладна	Відображено ПДВ	644	631	644	631	240
5.	Акт взаємозаліку	Взаємозалік заборгованостей	631	371	631	371	1440

Бухгалтерський облік виданих підзвітних коштів ведуть на активно пасивному субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами». По дебету відображають основні суми, видані підзвіт з каси, а одержані за чеками – з рахунків в банках або грошовим переказом через органи зв'язку. По кредиту відображають суми, що підтверджуються відповідними звітами і документами, а також внесені до каси готівкою для погашення невикористаних авансів.

Аналітичний облік ведеться в розрізі фізичних осіб, які одержали грошові кошти підзвіт. Сальдо на рахунку 372 вказує на залишки одержаних підзвіт авансів, по яких ще не надано звіти. Кредитове сальдо відображає розмір перевитрат за авансовим звітом порівняно з сумою, одержаною підзвіт.

ТОВ «Полістелс» облік розрахунків за довгостроковими позиками банків та іншими залученими позиковими коштами ведеться на рахунку 50 «Довгострокові позики».

Щодо орендних операцій, то первинними документами з обліку зобов'язань з оренди на базовому підприємстві є розрахунки та довідки

бухгалтерії, платіжні доручення, виписки банку, акти приймання-передачі основних засобів, ВКО тощо.

Облік ведеться на рахунку 53 "Довгострокових зобов'язань з оренди" (табл. 2.13). Для обліку відхилень по відповідній сумі податку вводяться спеціальні рахунки: 17 "Відстрочені податкові активи", та 54 "Відстрочені податкові зобов'язання".

Таблиця 2.13

Кореспонденція рахунків з обліку довгострокових зобов'язань з оренди на ТОВ «Полістелс», тис.грн.

№ оп.	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Отримано ОЗ на умовах фін. оренди	10 "Основні засоби"	531 "Зобов'язання з фін. оренди"
2	Нараховано заборгованість перед орендодавцем за цілісний майновий комплекс, отриманий орендою	15 "Капітальні інвестиції"	532 "Зобов'язання з оренди цілісних майнових комплексів"
3	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ, нарах. на вартість об'єкта, переданого у фін. оренду	641 "Розрахунки за податками"	531 "Зобов'язання з фін. оренди"
4	Погашено заборгованість з фін. оренди	53 "Довгостр. зобов'язання з оренди"	30 "Готівка", 31 "Рахунки в банках"
5	Відображено частину поточної заборгованості з оренди	53 "Довгостр. зобов'язання з оренди"	61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями"
6	Нараховано відсотки за користування об'єктом фін. оренди	952 "Інші фін. витрати"	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками"

Відповідно до внутрішнього плану рахунків поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на ТОВ «Полістелс» обліковується на наступних субрахунках:

- 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками та підрядниками»
- 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками та підрядниками»
- 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ».

За кредитом даних рахунків відображається заборгованість за отримані від постачальників та підрядчиків товарно-матеріальні цінності, прийняті роботи, послуги, а за дебетом слід відображати погашення, списання цієї заборгованості. Синтетичні записи з карток переносяться в оборотну відомість щоб перевірити відповідність даних аналітичного обліку. При цьому сума за оборотною відомістю має відповідати сальдо за рахунком 63.

В табл. 2.14 наведено основні бухгалтерські проведення, що формуються на ТОВ «Полістелс» при відображенні розрахунків з постачальниками.

Таблиця 2. 14

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з постачальниками та підрядчиками ТОВ «Полістелс»

№	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
1	Отримано ТМЦ від постачальника	20	631	1000
2	Нарахована сума податкового кредиту з ПДВ	641	631	200
3	Нарахована сума транспортних витрат	20	631	100
4	Нарахована сума податкового кредиту з ПДВ	641	631	20
5	Перераховано кошти постачальнику за товар та транспортні витрати	631	311	1520
6	Одержано від постачальника МШП	22	631	300
7	Нарахована сума податкового кредиту з ПДВ	641	631	60
8	Виставлено претензію	374	631	400
9	Одержання від постачальника основних засобів	15	631	2000
10	Нарахована сума податкового кредиту з ПДВ	641	631	400
11	Нарахована сума транспортних витрат	15	631	200
12	Нарахована сума податкового кредиту з ПДВ	641	631	40
13	Введено в експлуатацію основні засоби	10	15	2200

1	Перераховано кошти постачальнику	631	311	2640
4				

Аналітичний облік розрахунків з постачальниками ведуть по кожному окремо поданому рахунку, що дає можливість отримання необхідних даних по постачальниках, по розрахункових документах, термін оплати яких (визначений умовами договору) не настав, по неоплачених у термін розрахункових документах, невідфактурованих поставках.

У такий спосіб аналітичний облік ведеться по кожному рахунку постачальника з одночасним контролем повноти оприбуткування ТМЦ і своєчасності їхньої оплати по кожній позиції.

Найпоширенішою ознакою класифікації боргів підприємства є термін погашення, що є також важливим для управління заборгованістю.

Облік поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги на ТОВ «Полістелс» ведеться у відомості обліку кредиторської заборгованості і після цього ці дані накопичуються у журналі-ордері № 6. Також на досліджуваному підприємстві ведеться реєстр, який містить всіх кредиторів, суму заборгованості та дату виникнення заборгованості. Аналітичний облік на підприємствах ведеться окремо по кожному постачальнику та підряднику в розрізі кожного документу на сплату окремо.

Проведені дослідження показали, що існуюча на підприємстві відомість обліку кредиторської заборгованості є не досить інформаційно-місткою. Тому, доречним буде запропоноване удосконалення форми та змісту відомості обліку кредиторської заборгованості (Додаток Б).

Удосконалення відомості дає змогу більш детально та повніше розглянути кредиторську заборгованість за отримані товари, надані роботи, надані послуги, отримати більш ширшу та повнішу інформацію про неї, а саме: зазначається реєстраційний номер документа та платіжного документа, номер і дата прибуткового документа, показується залишок на початок місяця (кварталу, року), а також висвітлюється більш повна

інформація щодо рахунків, сума на яких переноситься з кредиту рахунка 63 в дебет рахунків 15, 20,21,22,23,24,28.

Також, найпоширенішою ознакою класифікації боргів підприємства є термін погашення, що є також важливо для управління заборгованістю. За цим критерієм кредиторську заборгованість перед постачальниками та підрядниками класифікують наступним чином: - з терміном погашення до трьох місяців; - з терміном погашення від трьох до шести місяців; - з терміном погашення більше шести місяців.

Тому пропонуємо використовувати наступну таблицю за видами кредиторської заборгованості перед постачальниками та підрядниками, використовуючи при цьому таку класифікаційну ознаку як виконання умов погашення (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Групування кредиторської заборгованості за термінами погашення та виконанням умов розрахунків

Вид заборгованості	Кредиторська заборгованість, тис.грн.									
	Всього	у т.ч. за термінами погашення			з неї прострочена					
		до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	Від 6 до 12 місяців	Термін прострочення			Сума, грн	Причини виконання	Вжиті заходи
Період	місяців до 3	місяців від 3 до 6	місяців від 6 до 12	місяців до 3	місяців від 3 до 6	місяців більше 6				
Січень	110	100		10	-	-	-	-	-	-
Лютий	20	-	20	-	-	-	-	-	-	-
і т.д.										

Отже, для раціонального та своєчасного контролю та управління поточною кредиторською заборгованістю за товари, роботи, послуги доцільно вести її аналітичний облік за певними групами. При цьому, з нашої

точки зору, доцільно брати до уваги такі ознаки, як: термін погашення та термін прострочення. За терміном погашення заборгованість доцільно поділити: до трьох місяців; від трьох до шести місяців, від шести до дванадцяти місяців. В свою чергу, термін прострочення доцільно поділяти : до 3 місяців; від 3 до 6 місяців; більше 6 місяців.

Загалом, велике значення слід приділити вибору форм розрахунків із замовниками. Вдалий вибір форми розрахунків надасть можливість покращити взаємовідносини із замовниками та сприятиме більш швидкому розрахунку за поставлену продукцію, виконані роботи чи надані послуги.

Запропоноване нами удосконалення значно об'єднає всю інформацію по кредиторській заборгованості, зробить її цілісною і дасть змогу користувачам, зокрема керівництву ТОВ «Полістелс», значною мірою мати змогу отримати повну інформацію щодо стану заборгованості перед кредиторами за отримані товари, отримані послуги, надані роботи.

Підводячи підсумок викладеному матеріалу, необхідно відзначити, що належним чином організований облік допоможе в прийнятті управлінських рішень, важливу роль в якому відіграє організація обліку як дебіторської так і кредиторської заборгованостей підприємства.

Висновок до розділу 2

1. В роботі розкрита організаційно-економічна характеристика діяльності ТОВ «Полістелс». Встановлено, що основною діяльністю досліджуваного підприємства є діяльність яка здійснюється у сфері товарного обігу та спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг.

2. Надана економічна характеристика діяльності ТОВ «Полістелс» за 2014- 2017 рр. Оцінка динаміки чистого прибутку досліджуваного підприємства, дозволила встановити, що найприбутковішим роком за останні три роки був саме 2017 р. (сума чистого прибутку – 2470,4 тис.грн), а найгіршим роком - 2016р. (сума прибутку - 648,2 тис.грн). Необхідно відзначити, що в 2016 році сума чистого прибутку досліджуваного підприємства зменшилась на 99 тис.грн (або 13,2 %). Це відбулось за рахунок зменшення попиту на продукцію яку реалізує досліджуване підприємство.

3. Загалом, сума власних коштів збільшилась майже в три рази за рахунок збільшення суми нерозподіленого прибутку ТОВ Полістелс». Це є позитивним фактором, та свідчить про покращення фінансового стану підприємства. За рахунок збільшення власного капіталу, ТОВ «Полістелс» характеризується більш фінансово стійким та незалежним від зовнішніх джерел фінансування.

4. На підставі проведеного аналізу нормативно-правової бази та спеціальної літератури можна зробити висновок, що протиріччя законодавчої та нормативної бази створює багато проблемних питань в обліку та контролі заборгованості підприємства. Дані протиріччя пов'язані зі змінами в законодавстві, наближенням положень бухгалтерського обліку до положень міжнародних стандартів та трансформацією бухгалтерського обліку в систему, яка не тільки надає фактичні дані про вже здійснені господарські операції, а в систему, що забезпечує управлінський апарат інформацією для оперативного аналізу та ефективного контролю діяльності підприємства.

5. В роботі розкрито облікове забезпечення контролю заборгованості суб'єкта господарювання. Проведені дослідження показали, що існуюча на підприємстві відомість обліку кредиторської заборгованості є не досить інформаційномісткою. Тому, доречним буде запропоноване удосконалення форми та змісту відомості обліку кредиторської заборгованості.

Удосконалення відомості надасть змогу більш детально та повніше розглянути кредиторську заборгованість за отримані товари, надані роботи, надані послуги, отримати більш ширшу та повнішу інформацію про неї, що дозволить покращити систему аналізу та контролю на підприємстві.

6. Запропонована класифікувати кредиторську заборгованість використовуючи при цьому таку класифікаційну ознаку як виконання умов погашення. За терміном погашення заборгованість доцільно поділити: до трьох місяців; від трьох до шести місяців, від шести до дванадцяти місяців. В свою чергу, термін прострочення доцільно поділяти : до 3 місяців; від 3 до 6 місяців; більше 6 місяців. Запропоноване нами удосконалення значно об'єднає всю інформацію по кредиторській заборгованості, зробить її цілісною і дасть змогу користувачам, зокрема керівництву ТОВ «Полістелс», значною мірою мати змогу отримати повну інформацію щодо стану заборгованості перед кредиторами за отримані товари, отримані послуги, надані роботи.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА КОНТРОЛЮ ЗАБОРГОВАНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Організація контролю заборгованості суб'єкта господарювання

У зміцненні фінансового стану і платоспроможності підприємств значна роль належить контролю за станом дебіторської та кредиторської заборгованості та їх динамікою.

Стан дебіторської та кредиторської заборгованості багато в чому залежить від стану обліку і документального забезпечення. Несвоєчасне виявлення помилок у розрахунково-платіжних документах призводить до виникнення різних суперечок під час розрахунків, виникнення конфліктних ситуацій. Особливо це стосується претензійної заборгованості, пов'язаної з нестачами цінностей при їх відпуску, транспортуванні і прийманні.

Тому завдання контролю полягає не тільки в перевірці нормативно-правового забезпечення під час здійснення розрахунків, але й їх документального обґрунтування. Особливу увагу необхідно звернути на законність розрахунків, їх доцільність, документальну обґрунтованість і правильність відображення розрахункових операцій у бухгалтерському обліку, а значить і зменшення суми заборгованості.

Підприємства систематично ведуть розрахунки з постачальниками, покупцями, кредиторами, з бюджетами, з фондами страхування, з робітниками. Вся ця діяльність і є об'єктом комплексної контрольної перевірки.

На нашу думку, завдання контролю полягає в перевірці дотримання нормативно-правового регулювання розрахункових операцій і стану розрахунково-платіжної дисципліни на підприємстві. Під час перевірки дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «Полістелс» мають бути розв'язані такі завдання:

17) законність здійснення операцій по розрахунках з кредиторами та дебіторами, виконання завдань із зниження кредиторської та дебіторської заборгованості, обґрунтованості її списання;

18) вивчення реальності поточної кредиторської та дебіторської заборгованості;

19) установлення причин і строків утворення заборгованості;

20) перевірка наявності простроченої кредиторської та дебіторської заборгованості;

21) вивчення кредиторської та дебіторської заборгованості, за якою

минув строк позовної давності;

22) з'ясування правильності списання заборгованості, строк позовної давності якої минув, перевірка достовірності відображення за відповідними статтями балансу суми кредиторської та дебіторської заборгованості;

23) перевірка правильності та обґрунтованості списання заборгованості та оформлення і відображення в обліку заборгованості за одержаними авансами.

24) повнота і своєчасність пред'явлення претензій за порушення договірних зобов'язань, виявлення матеріальних втрат і обґрунтованості їх списання;

25) обґрунтованість одержання, правильного використання і своєчасності погашення кредитів банку;

26) дотримання встановлених правил інвентаризації розрахунків;

27) дотримання чинних положень про оплату витрат на відрядження, по виплаті компенсації при переході на роботу в іншу організацію, витрачання грошей на операційні і господарські витрати;

28) перевірка правильності проведення відповідних розрахунків платежів у бюджет і державні цільові фонди та своєчасності їх перерахування відповідно до чинного законодавства;

29) дотримання нормативно-правових актів при нарахуванні оплати праці, утримань із неї й правильності ведення бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці;

30) правильності організації праці, дотримання встановлених розцінок, ставок і окладів;

31) своєчасності й правильності нарахування і виплати заробітної плати згідно з діючою системою оплати праці;

32) правильність здійснення розрахунків з органами соціального страхування.

Як зазначалось, важливе значення для підприємства є організація внутрішнього контролю. Загалом, внутрішній контроль є функцією, яка

невід’ємна від інших управлінських функцій, і в першу чергу – облікової. Тому методологія внутрішнього контролю має органічно доповнювати функціональні обов’язки управлінського персоналу і бухгалтерів, оскільки контрольна функція закладена у процедури бухгалтерського обліку.

Проведені дослідження, дозволили встановити, що внутрішній контроль на ТОВ «Полістелс» здійснюють:

4. управлінській персонал і спеціалісти до функціональних обов’язків яких входить попередній, поточний і наступний контроль;

5. обліковий персонал на чолі с головним бухгалтером, якому належать функції контролю на всіх етапах відображення господарських процесів.

На досліджуваному підприємстві відсутній відділ внутрішнього контролю (аудиту) який би централізовано здійснював внутрішній контроль, в тому числі контроль дебіторської та кредиторської заборгованості суб`єкта господарювання.

В роботі здійснено оцінку ефективності системи внутрішнього контролю на ТОВ «Полістелс». Анкетування середовища внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс» зображено в табл. 3.1.

Так, за результатами проведеного анкетування системи внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс» було встановлено, що більшість відповідей на запитання анкети – «Так», на основі чого можна припустити, що ризик контролю на підприємстві є невеликим.

Таблиця 3.1

Анкета вивчення середовища та ефективності контролю (контролю дебіторської та кредиторської заборгованості) ТОВ «Полістелс»

Запитання	Відповідь	Примітка
Стиль управління		
Чи оцінюється підприємницький ризик і чи вдається керівництво до адекватного управління ним?	Так	
Чи є у керівництва підстави для перекручення фінансової звітності?	Ні Так	

Чи діє на підприємстві система внутрішнього контролю?		
Організаційна структура підприємства		
Чи існує спеціальний орган / посада / внутрішнього контролю?	Ні	
Організація внутрішнього контролю		
Чи здійснюються на підприємстві функції внутрішнього контролю?	Так	
Чи застосовується письмова звітність про роботу органу внутрішнього контролю?	Ні	
Чи виконує персонал покладені на нього обов'язки?	Так	
Чи висока плинність кадрів на підприємстві?	Так	
Кадрова політика		
Чи контролюється наявність необхідних документів, що підтверджують наявність дебіторської та кредиторської заборгованості ?	Так	
Чи ведеться аналітичний облік дебіторської та кредиторської заборгованості ?	Так	
Чи вчасно здійснюється погашення заборгованості ?	Так	

Розглянувши стан внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс», вважаємо за необхідне зазначити наступне:

- система внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс» спрямована на упередження, виявлення і виправлення суттєвих помилок, забезпечення захисту і збереження активів, повноти і точності облікової документації та включає адміністративний та бухгалтерський контроль;

- адміністративний контроль передбачає розподіл повноважень між працівниками підприємства таким чином, щоб жоден працівник підприємства не мав змоги зосередити у своїх руках усі необхідні для повної операції повноваження;

- бухгалтерський контроль забезпечує збереження активів підприємства, достовірність звітності та включає попередній, первинний (поточний) і наступний контроль.

Проведені дослідження, дозволили встановити, що процес перевірки має складатися із цілої низки послідовних етапів, кожний з яких має свій зміст, функціональне призначення і є відокремленим за часом.

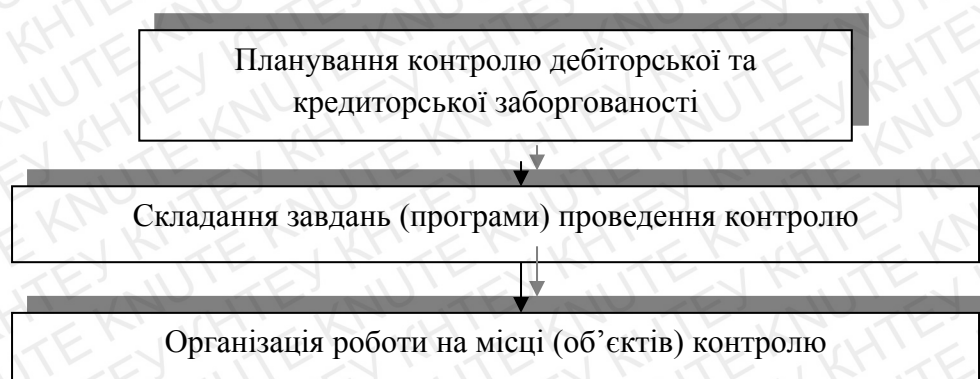
У теорії і практиці контрольної діяльності виділяють наступні етапи:

- планування та підготовка перевірки;
- складання завдання (програми) проведення перевірки;
- організація роботи на місці (об'єкті) перевірки;
- документальна й фактична перевірка;
- систематизація матеріалів перевірки і складання акта, висновків і пропозицій;
- узгодження і обговорення наслідків перевірки на підприємстві;
- контроль за виконанням рішень, прийнятих за матеріалами перевірки.

Розглянемо процес організації контролю який має бути впроваджений в практичну діяльність ТОВ «Полістелс». Блок-схема планування і проведення контролю дебіторської та кредиторської заборгованості зображена на рисунку 3.1.

Перед тим як розпочати внутрішній контроль заборгованості підприємства доцільно запланувати його проведення. План контрольної перевірки має розроблятися працівником, який би централізовано контролював фінансово-господарські процеси, що відбуваються на досліджуваному підприємстві.

Разом з тим, на ТОВ «Полістелс» відсутня служба внутрішнього контролю. На нашу думку, створювати службу внутрішнього контролю на досліджуваному підприємстві є не доцільним, адже це буде затратно для підприємства, а ввести окрему штатну одиницю (внутрішнього контролера) є можливим та доцільним.

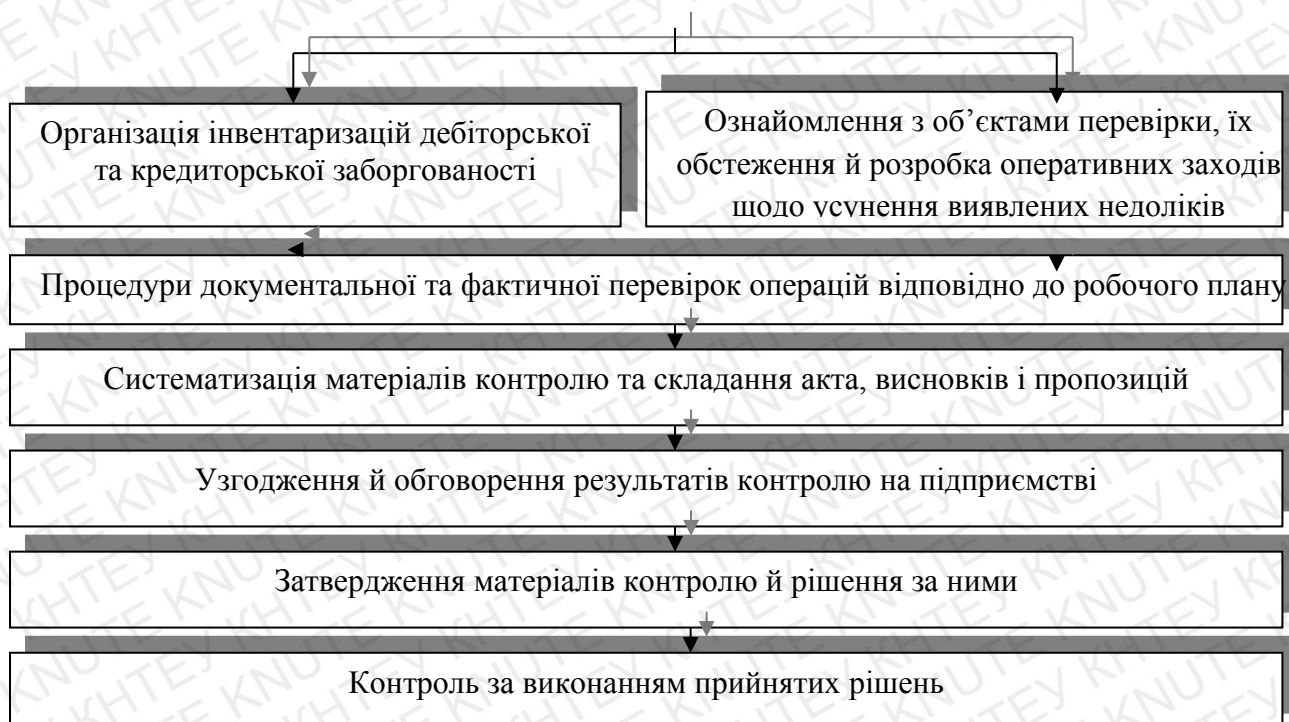

Рис. 3.1 Блок-схема планування і здійснення контролю дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «Полістелс»

На етапі планування внутрішній контролер має розробити та затвердити у керівництва програму контрольної перевірки.

Робочий план має включати перелік робіт, які підлягають виконанню під час перевірки, строки їх виконання та спосіб перевірки (суцільний, вибірковий), термін закінчення перевірки.

Під час контролю дебіторської та кредиторської заборгованості важливе значення має використання фактографічної інформації, яка є обліковою інформацією. Частково ця інформація, її зміст і використання в контрольному процесі наведені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Фактографічна інформація, яка використовується під час контролю дебіторської та кредиторської заборгованості

№ п/п	Найменування документу	Зміст	Використання в контрольному процесі
1	2	3	4

1.	Договір на поставку від постачальника	Зобов'язання сторін на поставку матеріалів та розрахунки за ними	Контроль за наявністю договору
2.	Платіжне доручення, платіжна вимога-доручення та інше	Сума коштів платежу, його цільове призначення, дата перерахування, дані платника та одержувача	Контроль за достовірністю суми платіжного документа, а також за терміном пере-рахування та цільовим призначенням коштів
3.	Виписка банку	Використання коштів і їх залишок на розрахунковому та інших рахунках	Контроль за достовірністю використання коштів на різні платежі, а також залишку коштів
4.	Претензійний лист	Лист постачальнику про розбіжності в цінах, що надійшли	Виявлення необґрунтованої претензії
5.	Розрахунок претензії	Представлення розрахунку сум розбіжностей	Контроль за достовірності розрахунків

Джерелами нормативно-законодавчої інформації є та, що законодавчо обґрунтовує розрахунки, тобто інформація, що підтверджує законність (або незаконність) тих або інших розрахункових операцій.

Джерелами фактографічної інформації при здійсненні контролю заборгованості підприємства на ТОВ «Полістелс» є:

1. первинна документація підприємства (що включає в себе: договори, рахунки-фактури, видаткові накладні, податкові накладні, товарно-транспортні накладні, платіжні доручення, виписки банку, прибуткові касові ордери, розрахунки бухгалтерії);
2. облікові регістри: Журнал № 3 та Відомості аналітичного обліку розрахунків з покупцями 3.1, аналітичного обліку розрахунків з дебіторами 3.2, аналітичного обліку виданих і отриманих авансів 3.4 та аналітичного обліку розрахунків за виданими операціями 3.5;
3. фінансова звітність підприємства: Баланс, Примітки до річної фінансової звітності.

Організація дієвої системи внутрішнього контролю повинна ґрунтуватися на своєчасності повідомлення про відхилення,

відповідальності, збалансованості, інтеграції, постійності, комплексності, розподілу обов'язків.

На нашу думку метою внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами та кредиторами на ТОВ «Полістелс» має бути встановлення повноти, достовірності та своєчасності відображення даних в первинній документації підприємства, облікових регістрах і звітності.

Контроль передбачає здійснення перевірки за дотриманням планових показників; налагодження системи спостереження за строками оплати платежів; контроль за виконанням договірних відносин з боку як контрагентів, так і персоналу; виявлення резервів зростання платоспроможності підприємства та контроль за результатами виконання оптимізаційних управлінських рішень.

Система внутрішнього контролю визначається внутрішніми правилами та процедурами контролю, які запроваджуються власником підприємства для досягнення поставленої мети. На ефективність контролю господарської діяльності, зокрема, дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства (ТОВ «Полістелс») впливає його організація та чіткість сформованої методики, яка повинна складатись з послідовного переліку етапів, методів та прийомів контролю та відповідного пакету розроблених робочих документів контролера для проведення внутрішнього контролю обраного об'єкта і базується на визначеному переліку систематизованих джерел інформації.

На етапі організації внутрішнього контролю заборгованості підприємства важливим є правильний підбір методичних прийомів та облікових процедур (інвентаризація, ревізія, внутрішній аудит, тематична перевірка, економічний аналіз, перевірка виконання прийнятих рішень), що будуть якнайкраще відповідати організації бухгалтерського обліку на підприємстві та встановленій обліковій політиці.

У другому розділі Наказу про облікову політику ТОВ «Полістелс» затверджено робочий план рахунків (Додаток А), форми обліку на

підприємстві, графік (план) документообігу, порядок ведення аналітичного обліку, форми бухгалтерських документів (якщо немає стандартних), організацію та порядок проведення інвентаризації, організацію управлінського обліку і контролю (внутрішнього аудиту), перелік та порядок складання і подання оперативної, бухгалтерської (фінансової) та статистичної звітності, стан та розвиток комп'ютеризації облікових робіт.

Внутрішній контроль передбачає наявність на підприємстві певного переліку інструкцій, які допомагають при управлінні, плануванні та контролі за господарською діяльністю суб'єкта господарювання.

Також, на етапі організації необхідністю є визначення основних елементів контролю заборгованості підприємства, що наведено на рис. 3.2.

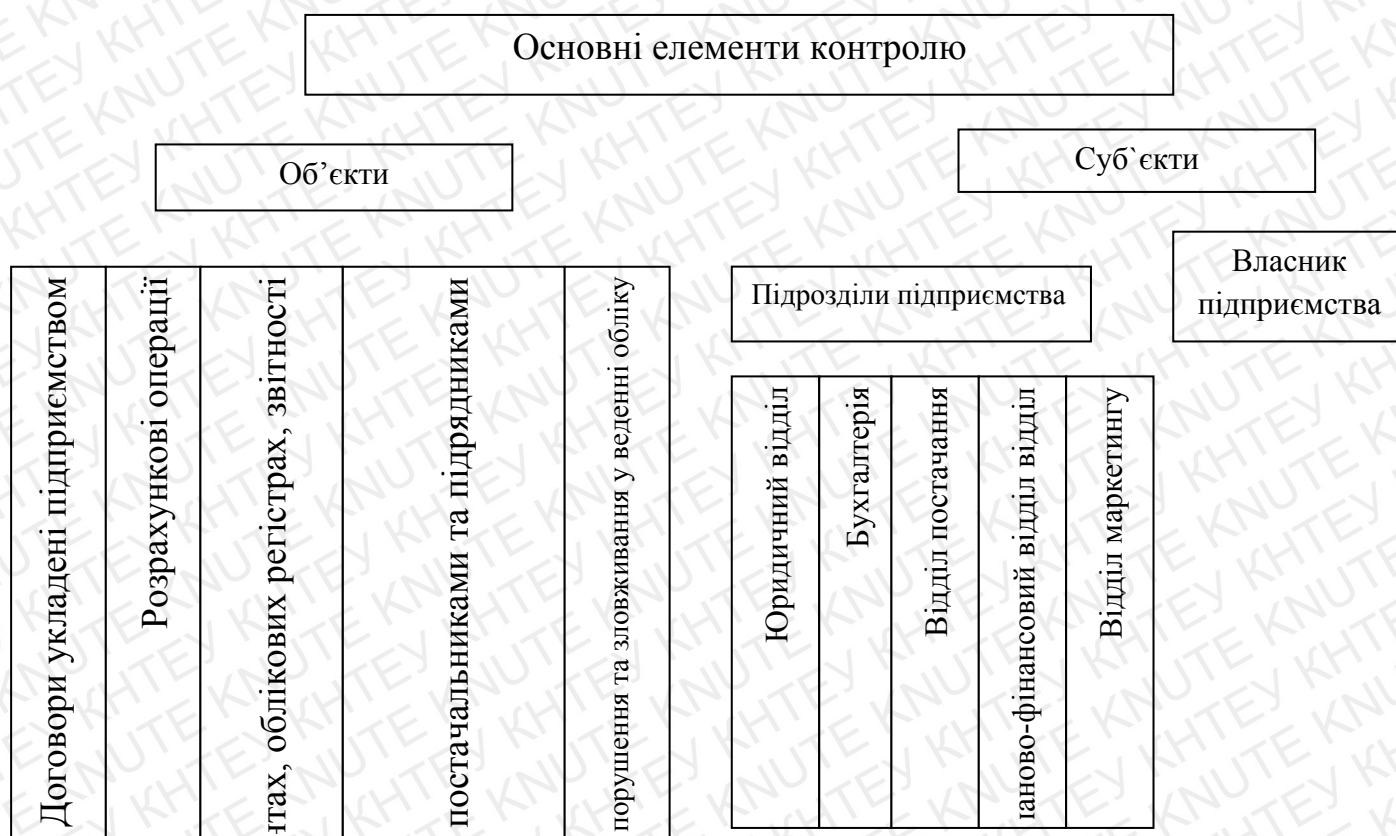

Рис. 3.2 Суб'єкти та об'єкти внутрішнього контролю заборгованості

ТОВ «Полістелс»

Слід зазначити, що обов'язковим є здійснення контролю над суб'єктом процесу постачання, який розпочинається із оцінки якості товарної продукції, енергоносіїв, інших ресурсів і послуг, що купуються підприємством. Після підписання договорів контролер повинен перевірити

факт виконання договірних відносин та розрахункової дисципліни, що вимагає за собою регламентування відповідного порядку виконання контролю у відповідних наказах або положеннях та формування системи внутрішніх розпорядчих документів: положення про облікову політику (в частині врегулювання особливостей облікового відображення виконання та зміни зобов'язань підприємства).

Отже, можна виокремити декілька етапів контролю заборгованості досліджуваного підприємства: формування методики контрольних процедур перевірки заборгованості; визначення основних елементів контролю заборгованості підприємства та фактів їх зміни; забезпечення формування інформаційної бази для здійснення контролю кредиторської заборгованості; перевірка правильності та повноти документального забезпечення оприбуткування товарно-матеріальних цінностей; встановлення обґрунтування та правильності відображення в обліку фактів зміни зобов'язань та їх причини; перевірка своєчасності та обґрунтованості списання та припинення зобов'язань; проведення інвентаризації операцій щодо виконання зобов'язань підприємством перед постачальниками та підрядниками.

3.2. Методика контролю заборгованості суб'єкта господарювання

Організаційні засади внутрішнього контролю заборгованості ТОВ «Полістелс» розглянуто в попередньому питанні. Доцільно розкрити саму методику контрольної перевірки заборгованості підприємства.

Схематично методику внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Полістелс» можна представити наступним чином (рис. 3.3).

Рис. 3.3 Методика внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Полістелс»

Попередній контроль заборгованості полягає у ретельному підборі клієнтів (контрагентів) з метою мінімізації імовірності невиконання ними зобов'язань. Для цього досліджуване підприємство може розробити свою систему відбору з використанням різних критеріїв та показників. До головних аспектів, які беруться до уваги в процесі прийняття рішення про співпрацю з тим чи іншим контрагентом, можна віднести наступні:

– репутація потенційного контрагента (постачальника чи покупця) – суб'єктивна оцінка, яка базується на досвіді попередніх відносин, стані платіжної дисципліни, а також власних спостережень та інформації, отриманої від інших контрагентів;

– надійність фінансового становища – вивчення та аналіз основних показників фінансової звітності контрагента (платоспроможність, ліквідність, кредитоспроможність, стійкість тощо).

На початковому етапі здійснення внутрішнього контролю на ТОВ «Полістелс» необхідно перевірити обґрунтованість та ефективність обраної підприємством стратегії відносин з контрагентами.

Вона, насамперед, повинна включати в себе умови надання чи отримання товарного кредиту, його забезпеченість, строк, доцільність застосування знижок тощо. Важливим є порядок класифікації усіх клієнтів, оскільки правильний розподіл дебіторів та кредиторів, який найбільш повно відображає сутність усіх розрахункових операцій підприємства, є запорукою успішності прийняття управлінських рішень.

Одним із головних аспектів внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості є перевірка їх юридичного оформлення та обґрунтування. Для здійснення процесу придбання та реалізації підприємство вступає з іншими учасниками ринку в економічні взаємовідносини, правовою основою яких є укладання договорів. Процес договірної роботи регулюється на рівні підприємства (мікрорівні) і на рівні держави через законодавчі акти (макрорівень).

Завдання, які постають в процесі здійснення контролю договірних процесів, полягають у перевірці:

-по-перше, відповідності змісту договорів нормативно-правовій базі України;

-по-друге, формалізації процесу укладання договорів (тобто доцільно перевірити чи враховані при цьому усі важливі аспекти, обов'язкові

реквізити (строки, умови розрахунків, відповідальності за порушення договірних зобов'язань тощо).

У питаннях, що стосуються дебіторської заборгованості такий контроль дозволить підвищити імовірність погашення боргу, і відповідно, зменшити ризик з перетворення її в безнадійну, що в свою чергу позитивно відображається на діяльності підприємства. А у питаннях розрахунків з постачальниками це дозволяє мінімізувати ризики несвоєчасного надходження необхідних для безперервної діяльності підприємства ресурсів.

Результативність контролю залежить від постійного моніторингу та аналізу величини дебіторської та кредиторської заборгованості й їх впливу на фінансовий стан підприємства. На цьому етапі, по-перше, потрібно визначити оптимальний розмір дебіторської заборгованості, яка б надлишково не іммобілізувала фінансові ресурси суб'єкта господарювання і не створювала б перепон для можливості забезпечення безперебійного процесу постачання, реалізації продукції та розрахунків підприємства за своїми зобов'язаннями. По-друге, встановлення найбільш комфортного для підприємства співвідношення між дебіторською і кредиторською заборгованістю. Це важливо для прискорення оборотності цих двох показників. Вважається, що сприятливою є ситуація, коли період обороту дебіторської заборгованості підприємства менший, ніж період обороту кредиторської, оскільки за таких умов підприємство може погасити свої зобов'язання за рахунок коштів, що надходять від дебіторів.

Далі необхідно систематично проводити інвентаризацію заборгованості шляхом перевірки первинних документів, які є основою для проведення розрахунків та відображення операцій в обліку, а також шляхом звірки залишків з контрагентами.

На нашу думку, проведення інвентаризації дозволяє підтвердити або спростувати інформацію тих бухгалтерських документів (первинних та зведених), за якими можна визначити законність, доцільність і необхідність здійснених працівниками підприємства господарських операцій.

Завдання інвентаризації заборгованості підприємства полягають у [3, с. 272]:

- визначенні фактичної наявності, якості, стану й вартості грошових коштів, дебіторської заборгованості, витрат і доходів майбутніх періодів;
- встановленні причин та умов виникнення розбіжностей за письмовими поясненнями відповідальних за облік дебіторської заборгованості, зобов'язань і забезпечень осіб;
- розробці пропозицій щодо врегулювання розбіжностей та поліпшення обліку й контролю на підприємстві;
- перевірці обґрунтованості записів на рахунках і в регістрах обліку розрахунків із працівниками, бюджетом, державними цільовими позабюджетними фондами, покупцями, постачальниками та іншими дебіторами і кредиторами тощо;
- дотриманні порядку врегулювання інвентаризаційних різниць.

Доцільно навести основні способи проведення інвентаризації заборгованості на ТОВ «Полістелс» (рис. 3.4).

Способи проведення інвентаризації дебіторської заборгованості

1) підтвердження сальдо, що полягає в отриманні від контрагентів підтвержень правильності сум, зазначених у бухгалтерському обліку підприємства, що вивчається, а також виявлення різниць;

2) порівняння даних регістрів бухгалтерського обліку з відповідними документами й підтвердження їх реальності.

Рис. 3.4 Способи проведення інвентаризації заборгованості на ТОВ «Полістелс»*

*розроблено автором

Дебіторська заборгованість на час інвентаризації має бути підтверджена витягами з аналітичного обліку розрахунків, направленими дебіторам. Останні зобов'язані протягом 10 днів з дня отримання даних

відомостей підтвердити свою заборгованість або надіслати власні заперечення з даного приводу.

Під час інвентаризації стану розрахунків із працівниками підприємства доцільно перевірити звіти підзвітних осіб за виданими авансами з урахуванням їх цільового призначення; виявити несплачені суми по заробітній платі, які підлягають депонуванню, а також суми і причини виникнення переplat працівникам; обґрунтованість відображеної в бухгалтерському обліку заборгованості за недостачами та крадіжками.

У результаті інвентаризації на рахунках обліку розрахунків із покупцями й замовниками, постачальниками й підрядниками, іншими дебіторами й кредиторами мають залишитися тільки суми, погоджені звірянням розрахунків. В окремих випадках, коли до кінця звітнього року розбіжності залишилися неврегульованими, допускається відображення розрахунків із дебіторами та кредиторами кожною зі сторін у своєму балансі в сумах, що впливають із записів у бухгалтерському обліку. Зацікавлена сторона (тобто підприємство-кредитор) зобов'язана вжити заходи з урегулювання таких розбіжностей у встановленому порядку.

За дебіторською і кредиторською заборгованостями з простроченим терміном позовної давності, що підлягають списанню з балансу, до акту інвентаризації додають довідку про назву дебіторів і кредиторів, суму заборгованості, дату і підстави її виникнення, а також про причини та осіб, винних у простроченні терміну позовної давності.

Особливу увагу інвентаризаційна комісія приділяє перевірці дат виникнення та строків погашення дебіторської заборгованості, зобов'язань, а також простроченої заборгованості; оцінці дебіторської заборгованості й зобов'язань. За результатами інвентаризації резервів (забезпечень) має бути визначена сума, що підлягає додатковому нарахуванню або зменшенню.

Результати інвентаризаційної роботи слід висвітлювати у Примітках (пояснювальній записці) до річного фінансового (бухгалтерського) звіту, що

дасть змогу його зовнішнім користувачам дістати відповідну аналітичну інформацію.

Записи в бухгалтерському обліку, пов'язані з урегулюванням інвентаризаційних розбіжностей, доцільно здійснювати у тому місяці, коли завершено інвентаризацію, а щодо розбіжностей, установлених інвентаризацією, яку проводили за станом на кінець року, у грудні.

Також, на етапі здійснення внутрішнього контролю заборгованості, слід особливу увагу звернути на те, щоб кожна операція повинна бути санкціонованою та законною. Дані контрольні процедури дозволяють розподілити дебіторську заборгованість залежно від строків її погашення на нормальну(дійсну), прострочену (сумнівну) та безнадійну. У свою чергу отримані відомості дають можливість прийняти міри стосовно простроченої заборгованості, а саме, враховуючи вимоги законодавства та договорів, можна розпочати претензійну роботу, застосувати економічні санкції (нарахування штрафів, пені, неустойки) та інші. Доцільним буде також в'яснити, хто несе відповідальність за своєчасність розрахунків з дебіторами, та з'ясувати причини порушення строків надходження коштів.

Отже, контроль за дебіторською заборгованістю за товари, роботи і послуги на нашу думку доцільно здійснювати в розрізі відповідних видів заборгованості (рис. 3.5).

При здійсненні внутрішнього контролю дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги необхідно звернути увагу на створення та використання резерву сумнівних боргів. Формування резерву сумнівних боргів зумовлено принципом обачності, відповідно до якого методи оцінки, які використовують у бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства. Таким чином, резерв сумнівних боргів виступає в ролі інструмента коригування оцінки дебіторської заборгованості.

Залежно від обраного підприємством методу нарахування резерву сумнівних боргів в ході контролю оцінці піддається платоспроможність

окремих дебіторів, або згрупована дебіторська заборгованість за строками її непогашення.

Рис. 3.5 Схема проведення контролю дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги

При використанні підприємством коефіцієнта сумнівності для розрахунку резерву сумнівних боргів, контролер має перевірити обґрунтованість розрахованого коефіцієнта та здійснити перерахунок суми нарахованого резерву.

Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;

– визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років.

Контроль кредиторської заборгованості повинен забезпечувати своєчасність погашення договірних зобов'язань. Це в свою чергу дозволяє підприємству уникнути збитків у вигляді фінансових санкцій. Крім матеріальних вигід, ефективний контроль сприяє встановленню позитивного іміджу підприємства у бізнес-середовищі, що в свою чергу підвищує рівень довіри партнерів, збільшує імовірність підписання контрактів на більш вигідних умовах.

На нашу думку, на підприємстві доцільно розробити і затвердити Положення про інвентаризаційну комісію. У цьому положенні передбачити порядок формування інвентаризаційної комісії, кваліфікаційні вимоги, порядок здійснення інвентаризації, у тому числі розрахунків, права членів інвентаризаційної комісії, їх відповідальність тощо. Крім того, доцільним є розробка посадової інструкції члена інвентаризаційної комісії, яка б визначала обов'язки та відповідальність членів постійно діючих та робочих інвентаризаційних комісій.

Важливим в організації ефективної системи внутрішнього контролю заборгованості є забезпечення надійності збереження інформації від сторонніх осіб, зокрема перевірка системи зберігання документації, функціонування архівної служби, порядку інвентаризації документів в архіві і забезпечення доступу до документів тощо.

Загалом ефективність проведення внутрішнього контролю за дебіторською та кредиторською заборгованістю можливий при тісній взаємодії між бухгалтерією підприємства, його юридичним та фінансовим відділами.

Для удосконалення контролю дебіторської заборгованості та прийняття рішення про її погашення керівництво ТОВ «Полістелс» повинно володіти достовірною інформацією про всі взаєморозрахунки підприємства за

зазначений період. Необхідно розробити пакет робочих документів контролера для організації ефективного процесу контролю дебіторської заборгованості. Така документація повинна відповідати об'єктивним умовам функціонування та специфіки діяльності підприємства, а також уможливлувати отримання усієї необхідної достовірної інформації про стан об'єкта та зіставлення її з плановими (нормативними). Це дасть змогу чітко окреслити грошові потоки підприємства, а також мінімізувати ризик виникнення заборгованості [4].

З метою удосконалення внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «Полістелс», в роботі розроблено робочий документ контролера, який дозволить оптимізувати контроль розрахунків з дебіторами та не допустити помилок під час розрахунків (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Контроль дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги
на ТОВ «Полістелс»

Контрагент	Дата утворення	Заборгованість на початок періоду	Реалізовано продукції		Сплачено		Заборгованість на кінець періоду
			Дата	Сума	Дата	Сума	
1	2	3	4	5	6	7	8
ПрАТ «Оріон»	23.10.2017р.	50 тис.грн.	24.10.17р.	80 тис.грн.	25.11.17р.	30 тис.грн	100 тис.грн
.....							
Усього	-	50 тис.грн.	-	80 тис.грн.	-	30 тис.грн	100 тис.грн.

З метою підготовки висновку всі виявлені порушення та помилки внутрішній контролер може відобразити у запропонованому нами підсумковому робочому документі (табл. 3.4).

Отже, удосконалюючи систему внутрішнього контролю на ТОВ «Полістелс» необхідно дотримуватися системного підходу, що забезпечить

його найбільшу результативність та, в свою чергу, визначить раціональність контрольної діяльності.

Таблиця 3.4

Перелік виявлених помилок та порушень під час внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Полістелс»
Період перевірки _____
Термін перевірки _____

№	Первинний документ, обліковий реєстр				Робочі документи, що відбивають факти порушень (помилки)	Характер порушень	Примітки
	Назва	№	Дата	Сума			
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Видаткова накладна	325-96	22.05.17	15 тис.грн.			
-	-	-	-	-	-	-	-

Виконав _____ Перевірив _____ Ознайомився _____

Ефективна організація внутрішнього контролю є одним із заходів, спрямованих на вдосконалення управління підприємством, яка забезпечує високий рівень виконання його завдань, чіткий порядок у його веденні. Таким чином, правильна організація внутрішнього контролю на ТОВ «Полістелс» забезпечить керівництво достовірною інформацією про стан справ і на основі цього визначить перспективи його подальшої діяльності.

Загалом, для покращення системи контролю розрахунків з покупцями та замовниками доцільно:

- Здійснювати контроль за часткою дебіторської заборгованості в загальній величині оборотних активів, а також за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості з метою підтримки фінансової стабільності та платоспроможності підприємства.

2. Здійснювати постійний контроль за дебіторською заборгованістю з розподілом її за строками непогашення для своєчасного реагування та вжиття заходів щодо її погашення.

3. Систематично проводити інвентаризацію розрахунків з покупцями та замовниками для підтвердження реальності сум заборгованостей.

За результатами досліджень уточнено напрями мінімізації заборгованості ТОВ «Полістелс» (рис. 3.6).

Заходи щодо зменшення розміру заборгованості підприємства

Збільшувати коло покупців з метою мінімізації втрат від несплати одним або декількома покупцями

Визначати ступінь ризику не уплати рахунків покупцями

Вести оперативний контроль за надходженням готівки

Визначення кола потенційних дебіторів та суворе планування дебіторської заборгованості підприємства на майбутній період

Визначення можливості застосування кредитної політики щодо окремих покупців продукції та формування її принципів і умов

Своєчасно виявляти недопустимі види дебіторської заборгованості

Рис. 3.6 Напрями зменшення заборгованості ТОВ «Полістелс»

Таким чином, з метою вдосконалення системи контролю заборгованістю запропоновані наступні заходи: лімітування дебіторської заборгованості за кожним окремим потенційним боржником, регулярне

проведення інвентаризації на підприємстві, а також необхідним є розробка та використання різних заходів для забезпечення повернення боргу (застава, страхування, гарантії банків).

Отже, на сьогоднішній день, особливого значення набуває розвиток системи внутрішнього контролю, побудований на відносинах між структурними підрозділами підприємства, що в значною мірою потребує якісно нового теоретичного осмислення, змісту контролю, його ролі та значення в управлінні підприємством.

При цьому система внутрішнього контролю має повністю забезпечити потреби управлінців у досягненні основної стратегічної мети. Таким чином, уся система внутрішнього контролю має забезпечити послідовну роботу підприємства, збереження власності, своєчасне та повне відображення господарських та фінансових операцій у бухгалтерському обліку.

3.3. Удосконалення методики контролю заборгованості суб'єкта господарювання на основі використання сучасного програмного забезпечення

Суб'єкти контролю в Україні при здійсненні контрольної діяльності все частіше застосовують обчислювальну техніку, адже автоматизовані засоби обробки інформації мають безліч переваг.

Використання комп'ютерної техніки в системі бухгалтерського обліку сучасних підприємств є одним із пріоритетних завдань менеджменту цих суб'єктів господарювання. Це дозволяє збільшити точність введених, оброблених та отриманих з комп'ютерної системи даних, а також заощаджує як людські і часові, так грошові ресурси.

Однак, розвиток інформаційних технологій дозволяє на сьогоднішній день тільки частково автоматизувати контрольний процес на підприємстві.

Засоби автоматизованої обробки інформації можуть бути використані контролерами тільки як джерело інформації для проведення поточного контролю окремих ділянок діяльності суб'єкту господарювання.

Процес контролю потребує не тільки послідовних логічних дій комп'ютера, а й інтуїтивних здібностей та досвіду самого контролера. Але що стосується аналітичних методів, ми спробуємо довести, що вони можуть бути піддані повній автоматизації.

Розвиваючись, інформаційні системи і технології зумовили розробку концепцій організації проведення контролю за допомогою електронної обчислювальної техніки.

На сьогоднішній день існує декілька підходів до проведення автоматизованого контролю. Відомі вітчизняні вчені, В. Сопко та В. Завгородній, вирізняють такі три підходи до проведення контрольної діяльності в умовах електронної обробки даних:

- пов'язаний лише з одержанням інформації з середовища обчислювального комплексу і передбачає проведення порівняння первинних даних з вихідними даними та даними звітності вручну;

- пов'язаний з проведенням контролю з метою правильності відображення операцій на основі введених звітних даних і даних реєстрів бухгалтерського обліку;

- передбачає проведення контролю безпосередньо із застосуванням обчислювальної техніки. При цьому проводяться не тільки розрахункові процедури, а й процедури контролю і виконання тих операцій, які не сприймаються людиною візуально на підставі наявної інформації в інформаційних системах обліку, контролю та аналізу [16, с. 144].

Отже, якщо при першому підході комп'ютери відіграють роль лише інформаційного джерела для здійснення суб'єктом контролю необхідних контрольних дій, то при останньому підході майже увесь контрольний процес проводиться за допомогою та безпосередньо із застосуванням

комп'ютеру. Таким чином, останній підхід якнайближче характеризує повну або часткову автоматизацію контрольного процесу.

Виходячи з теоретичних основ системи внутрішнього контролю та досліджених підходів до послідовності проведення за операціями щодо виникнення та погашення заборгованості досліджуваного підприємств, ідентифіковано її основні етапи (рис. 3.7).

Методика внутрішнього контролю заборгованості суб'єкта господарювання

1. Перевірка наявності та правильності оформлення відповідно до вимог чинного законодавства договорів, визначення основних кредиторів та порядку розрахунку з ними

2. Перевірка правильності документального оформлення надання кредитних послуг суб'єкту господарювання

3. Оцінка реальності зобов'язань підприємства, встановлення строків і причин виникнення простроченої кредиторської заборгованості

4. Перевірка правильності розрахунку курсових різниць за зобов'язаннями

5. Встановлення обґрунтованості та правильності відображення в обліку фактів зміни зобов'язань, списання та припинення зобов'язань

6. Перевірка законності та правильності облікового відображення операцій із виникнення та погашення заборгованості підприємства, відповідності облікових даних інформації реєстрів синтетичного і аналітичного обліку та звітності

7. Проведення інвентаризації розрахункових операцій підприємства

Оцінка виявлених відхилень та причин їх виникнення

Надання рекомендацій з усунення недоліків та порушень та оптимізації заборгованості підприємства

Контроль за виконанням прийнятих рішень

Рис. 3.7 Методика внутрішнього контролю заборгованості

ТОВ «Полістелс»

Перш за все, суб'єкту внутрішнього контролю слід визначити перелік основних кредиторів і порядок розрахунку з ними з метою виявлення недійсних договорів.

Наступним етапом слід виділити саме перевірку правильності документального оформлення надання кредитних послуг на предмет несуперечності їх здійснення нормам чинного законодавства та положенням внутрішніх документів підприємства. На даному етапі, увага контролера звертається на перевірку оформлення первинних облікових документів (рахунків, розрахунково-платіжних документів) на предмет наявності усіх необхідних реквізитів; відповідності даним, вказаним в кредитному договорі. При здійсненні перевірки документального оформлення кредитних операцій виникає ризик того, що первинні документи можуть бути не визнані в якості підтверджуючих, якщо виникнуть будь-які сумніви у правильності їх оформлення, а також їх складу та змісту. Можливість виникнення даного ризику зумовлює необхідність проведення попереднього контролю системи первинного обліку операцій із забезпечення виконання зобов'язань, що дозволить контролеру оцінити якість первинних документів та забезпечити достовірну підготовку до здійснення основних контрольних процедур.

З метою визначення реальної суми кредиторської заборгованості слід встановити порядок оцінки її повноти, встановити строки та причини виникнення простроченої заборгованості, несвоєчасне здійснення розрахунків, наявність штучної заборгованості, наявність кредиторської заборгованості, щодо якої минув строк позовної давності (для підтвердження реальності кредиторської заборгованості контролер може розіслати листи кредиторам для підтвердження залишку), та сумнівної заборгованості.

Наступним кроком слід здійснювати перевірку своєчасності пред'явлення претензій внаслідок порушення договірних зобов'язань (виявлення своєчасності здійснених заходів щодо покриття нанесеного збитку, перевірка обґрунтованості претензій, підтвердження законності списання претензійних сум, правильності оформлення матеріалів за претензіями), правильності розрахунку курсових різниць за кредиторською заборгованістю та відображення їх в обліку.

Особливого значення набуває встановлення обґрунтованості та правильності відображення в обліку фактів зміни зобов'язань та причин їх зміни внаслідок укладання договору з валютним застереженням, операцій переведення боргу; зміни осіб в зобов'язаннях.

Після цього здійснюється перевірка своєчасності та обґрунтованості списання та припинення заборгованості.

Також, необхідно перевірити правильність облікового відображеної заборгованості, відповідності облікових даних інформації реєстрів синтетичного і аналітичного обліку та звітності.

Останнім кроком запропонованої методики контролю заборгованості є проведення інвентаризації операцій щодо виконання зобов'язань підприємства, необхідність якої полягає у виявленні за відповідними обліковими документами залишків заборгованості та детальній перевірці обґрунтованості сум, що обліковуються на цих рахунках, встановленні термінів виникнення зобов'язань на рахунках кредиторів, їх реальності та осіб, винних у пропущенні строків їх погашення.

На базі даних етапів внутрішнього контролю заборгованості, суб'єкту контролю доцільно розробити план та програму перевірки, яка буде враховувати специфіку діяльності підприємства.

Також, з метою підвищення дієвості застосування процедур внутрішнього контролю заборгованості, суб'єкт внутрішнього контролю має користуватися робочими документами, які дозволять оперативно виявляти та реагувати на порушення встановлені під час перевірки.

Нами розроблені та запропоновані до впровадження робочі документи щодо перевірки заборгованості підприємства та фактів її зміни як базису для реєстрації та узагальнення виявлених порушень та зловживань з метою аналітичної оцінки та формування пропозицій щодо їх ліквідації в програмі Excel (табл. 3.5).

За даними аналітичного обліку суб'єкти внутрішнього контролю мають виявляти суми заборгованості, що зазначені в укладених договорах, за допомогою отриманого у кредиторів підтвердження про належні їм суми, що знаходиться в зображенні в узагальнюючій відомості актів звірки на підтвердження заборгованості за укладеними договорами (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Узагальнююча відомість актів звірки на підтвердження кредиторської заборгованості за укладеними договорами підприємства

Таблиця 3.8							
Узагальнююча відомість актів звірки на підтвердження кредиторської заборгованості за укладеними договорами							
Найменування кредитора	Дата виникнення кредиторської заборгованості	Підтверджуючий документ	Сума кредиторської заборгованості		Згідно з актом звірки від кредитора		Відхилення
			згідно підтверджуючого документа	згідно відомості аналітичного обліку	Сума, грн	Дата	
АБ "Експресбанк"	22.04.2017	Договір №123-45	145 000 грн	145 000 грн	145 000грн	23.04.2017	
Відповідальна особа							

Даний робочий документ дозволить контролеру відстежити відповідність облікових записів з кожного виду розрахунків у регістрах (відомостях), а також документах, які послужили підставою для цих записів.

Таку перевірку потрібно проводити за кожним рахунком і місяцем послідовно.

На нашу думку, можливими помилками та відхиленнями під час даної перевірки можуть бути наступні:

- несвоєчасна реєстрація господарської операції на носіях облікової інформації та в обліковому реєстрі;
- порушення при оформленні первинних документів;
- перекриття заборгованості одному контрагенту авансами, одержаними від іншого;
- несвоєчасне списання заборгованості із закінченим строком позовної давності;
- несвоєчасне висунення претензій постачальникам, відображення за ними нереальних сум.

Одним із основних порушень, які виникають при перевірці кредиторської заборгованості підприємства, є не відображення в обліку суми отриманої знижки, що призводить до завищення суми кредиторської заборгованості та можливого привласнення суми знижки, якщо остання отримана у вигляді повернення грошових коштів або певного подарунка. Необхідно відзначити, що сума отриманої знижки може бути зарахована як операційні витрати підприємства, або шляхом зменшення балансової вартості отриманих матеріальних цінностей.

Зважаючи на це, нами запропонований робочий документ контролера «Узагальнююча відомість сум отриманих знижок підприємства», який дозволить оцінити правильність та повноту відображення знижок в бухгалтерському обліку за кредиторською заборгованістю ТОВ «Полістеле» (табл. 3.6).

Також, основними напрямками удосконалення організації внутрішнього контролю кредиторської заборгованості на вітчизняному підприємстві можуть стати:

- використання сучасних інформаційних систем, що забезпечить порядок документування облікової інформації, підвищить вірогідність та оперативність одержуваної первинної документації, знизить трудомісткість документування і підготовки первинної облікової інформації;
- система підготовки, добору, підвищення кваліфікації і удосконалення професійних якостей управлінського та облікового персоналу для більш якісного та ефективного забезпечення внутрішнього контролю на підприємстві;
- створення інформаційних інститутів внутрішнього контролю для забезпечення оперативних контактів між державними органами і суб'єктами господарювання, що забезпечить дотримання підприємством податкового законодавства при веденні фінансово-господарської діяльності підприємства.

Таблиця 3.6

Узагальнююча відомість сум отриманих знижок ТОВ «Полістелс»

Кредитор	Сума кредиторської заборгованості	Підстава виникнення заборгованості	Сума отриманої знижки	Відображення суми знижки згідно		
				Валового методу (до операційних)	чистого методу (до фінансових)	методу зменшення балансової вартості придбаних запасів
АБ "Експресбанк"	145 000 грн	Договір №123-45	18000		18000	
Відповідальна особа _____						

Підводячи підсумок викладеному матеріалу, необхідно відзначити, що запропонована методика контролю надасть можливість покращити

		місяців	6 місяців	12 місяців	місяців До 3	від 3 до 6	від 6 до 12			
Січень	20 тис.		10 тис.	10 тис.				20 тис.	-	-
Лютий										
.....										
Всього										

Використання даної таблиці дозволить згрупувати кредиторську заборгованість за термінами погашення та поліпшити контрольні функції обліку.

Для контролю за кредиторською заборгованістю ТОВ «Полістелс» обґрунтовано також використання і наступної аналітичної таблиці (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Інформація щодо кредиторської заборгованості ТОВ «Полістелс»

№ з/п	Постачальник	Дата погашення заборгованості		Відхилення
		За графіком (договором)	фактично	
1	2	3	4	5
1.	ПрАТ «Зевс»	13.04.17	16.05.17	1 місяць
	Всього			

Дана таблиця дозволить проконтролювати заборгованість ТОВ «Полістелс» за кожним постачальником, за договорами, термінами погашення заборгованості як за графіком так і фактично.

Також керівництву досліджуваного підприємства необхідно приділяти підвищену увагу залишкам рахунків, на яких відображають прострочену заборгованість.

Отже, існування дебіторською та кредиторської заборгованості є нормальним явищем для фінансового стану будь-якого підприємства. При управлінні дебіторською та кредиторською заборгованостями важливого значення набуває термін їх оборненості та частка у виручці для дебіторською та поточних зобов'язаннях — для кредиторської. Наявність високого відсотка дебіторської заборгованості у виручці від реалізації говорить про незадовільну маркетингову роботу підприємства та труднощі з реалізацією готової продукції, робіт, послуг.

Розроблені та запропоновані пропозиції щодо удосконалення системи внутрішнього контролю заборгованості ТОВ «Полістелс» дозволять оптимізувати систему управління на підприємстві, а також дозволять покращити розрахунково-платіжну дисципліну на ТОВ «Полістелс».

Висновок до розділу 3

Проведені дослідження, дозволили встановити, що внутрішній контроль на ТОВ «Полістелс» здійснюють:

6. управлінській персонал і спеціалісти до функціональних обов'язків яких входить попередній, поточний і наступний контроль;

7. обліковий персонал на чолі с головним бухгалтером, якому належать функції контролю на всіх етапах відображення господарських процесів.

Встановлено, що на досліджуваному підприємстві відсутній відділ внутрішнього контролю (аудиту) який би централізовано здійснював контроль, в тому числі контроль дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання. На нашу думку, створювати службу внутрішнього контролю на досліджуваному підприємстві є не

доцільним, адже це буде затратно для підприємства, а ввести окрему штатну одиницю (внутрішнього контролера) є можливим та доцільним.

В роботі здійснено оцінку ефективності системи внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс». За результатами проведеного анкетування системи внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс» було встановлено, що більшість відповідей на запитання анкети – «Так», на основі чого зроблено припущення, що ризик контролю на підприємстві є невеликим.

Розглянувши стан внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс», вважаємо за необхідне зазначити наступне:

- система внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс» спрямована на упередження, виявлення і виправлення суттєвих помилок, забезпечення захисту і збереження активів, повноти і точності облікової документації та включає адміністративний та бухгалтерський контроль;

- адміністративний контроль передбачає розподіл повноважень між працівниками підприємства таким чином, щоб жоден працівник підприємства не мав змоги зосередити у своїх руках усі необхідні для повної операції повноваження;

- бухгалтерський контроль забезпечує збереження активів підприємства, достовірність звітності та включає попередній, первинний (поточний) і наступний контроль.

Метою внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами та кредиторами на ТОВ «Полістелс» має бути встановлення повноти, достовірності та своєчасності відображення даних в первинній документації підприємства, облікових регістрах і звітності.

В роботі запропонована методика внутрішнього контролю заборгованості досліджуваного підприємства. Вважається, що сприятливою є ситуація, коли період обороту дебіторської заборгованості підприємства менший, ніж період обороту кредиторської, оскільки за таких умов підприємство може погасити свої зобов'язання за рахунок коштів, що надходять від дебіторів.

Встановлено, що на підприємстві доцільно розробити і затвердити Положення про інвентаризаційну комісію. У цьому положенні передбачити порядок формування інвентаризаційної комісії, кваліфікаційні вимоги, порядок здійснення інвентаризації, у тому числі розрахунків, права членів інвентаризаційної комісії, їх відповідальність тощо. Крім того, доцільним є розробка посадової інструкції члена інвентаризаційної комісії, яка б визначала обов'язки та відповідальність членів постійно діючих та робочих інвентаризаційних комісій.

З метою удосконалення внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «Полістелс», в роботі розроблено робочий документ контролера, який дозволить оптимізувати контроль розрахунків з дебіторами та не допустити помилок під час розрахунків.

В роботі надані пропозиції з удосконалення внутрішнього контролю заборгованості ТОВ «Полістелс» в умовах використання сучасного програмного забезпечення. Нами розроблені та запропоновані до впровадження робочі документи щодо перевірки заборгованості підприємства та фактів її зміни як базису для реєстрації та узагальнення виявлених порушень та зловживань з метою аналітичної оцінки та формування пропозицій щодо їх ліквідації в програмі Excel.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Випускна кваліфікаційна робота присвячена організаційно-методичним засадам контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

В роботі розкриті теоретичні основи контролю заборгованості суб'єкта господарювання. Заборгованість суб'єкта господарювання включає як дебіторську так і кредиторську заборгованість. На сьогодні в економічній науці все ще відсутні узгоджені підходи до визначення поняття дебіторської заборгованості, про що свідчить значна кількість концепцій, які пропонуються вченими.

Для виникнення дебіторської заборгованості необхідно щоб підприємство здійснювало господарську діяльність, а також здійснювало розрахунки з іншими підприємствами або фізичними особами. Тож, підсумовуючи вищесказане, нами запропоновано уточнити тлумачення поняття «дебіторська заборгованість», а саме надати у такій редакції: дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на

певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор має право вимагати відшкодувати.

В роботі наведена класифікація дебіторської заборгованості підприємства. Дана класифікація розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості й надасть змогу глибше провести фінансовий аналіз та контроль.

Вважаємо, що кредиторська заборгованість – це складова кругообігу капіталу, котра виступає предметом обов'язкових правовідносин між боржником і його кредитором, що виникли на стадії постачання і мають гривневий еквівалент.

Для раціонального та своєчасного контролю та управління поточною кредиторською заборгованістю за товари, роботи, послуги доцільно вести її аналітичний облік за певними групами. При цьому, з нашої точки зору, доцільно брати до уваги такі ознаки, як: термін погашення та термін прострочення. За терміном погашення заборгованість доцільно поділити: до трьох місяців; від трьох до шести місяців, від шести до дванадцяти місяців. В свою чергу, термін прострочення доцільно поділяти : до 3 місяців; від 3 до 6 місяців; більше 6 місяців.

Стан дебіторської та кредиторської заборгованості багато в чому залежить від стану обліку і документального забезпечення. Несвоєчасне виявлення помилок у розрахунково-платіжних документах призводить до виникнення різних суперечок під час розрахунків, виникнення конфліктних ситуацій. Особливо це стосується претензійної заборгованості, пов'язаної з нестачами цінностей при їх відпуску, транспортуванні і прийманні. Тому, завдання контролю полягає не тільки в перевірці нормативно-правового забезпечення під час здійснення розрахунків, але й їх документального обґрунтування.

Різні підходи до контролю заборгованості суб'єктів господарювання можна умовно розділити на два основні напрями: зовнішній та внутрішній контроль. Зовнішній контроль, як правило, пов'язаний з державною

діяльністю, зокрема з виконанням державними органами своєї фіскальної функції. Контроль зводиться до цілого ряду методик, прописаних у законодавчих актах, які регламентують порядок формування, віддзеркалення, оподаткування та погашення довгострокових зобов'язань підприємства. Центральне місце в контролі заборгованості підприємства займають фіскальні органи держави, які систематично здійснюють зовнішній контроль за формуванням, оподаткуванням та погашенням заборгованості. Також зовнішній контроль може здійснюватися за ініціативою кредиторів підприємства (банків, великих постачальників). Такий контроль, як правило, зводиться до проведення на підприємстві зовнішніх аудиторських перевірок або збору різних даних про діяльність підприємства. Порядок формування та погашення заборгованості контролюється органами Державної аудиторської служби України на підприємствах з державною часткою власності.

Внутрішній контроль заборгованості підприємства здійснюється з метою знаходження шляхів ефективнішого управління підприємством, резервів для скорочення та погашення зобов'язань господарюючого суб'єкта і, як наслідок, виконання основної мети фінансового менеджменту – підвищення добробуту власників підприємства.

В роботі розкриті основні проблеми контролю заборгованості підприємства.

В роботі розкрита організаційно-економічна характеристика діяльності ТОВ «Полістелс». Встановлено, що основною діяльністю досліджуваного підприємства є діяльність яка здійснюється у сфері товарного обігу та спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг.

За даними аналізу основних показників діяльності підприємства встановлено, що найприбутковішим роком за останні три роки був саме 2017 р. (сума чистого прибутку – 2470,4 тис.грн), а найгіршим роком -

2016р. (сума прибутку - 648,2 тис.грн). Необхідно відзначити, що в 2016 році сума чистого прибутку досліджуваного підприємства зменшилась 99 тис.грн (або 13,2 %). Це відбулось за рахунок зменшення попиту на продукцію яку реалізує досліджуване підприємство.

Аналізуючи показники діяльності ТОВ «Полістелс» (табл. 2.1) можна зробити висновок, що найбільшу питому вагу в сукупних доходах підприємства належить саме чистому доходу від реалізації товарної продукції.

Загальна вартість майна ТОВ «Полістелс» за останні п'ять років значно збільшилась. Так, в 2014 році валюта балансу складала – 1814,5 тис.грн., а в 2017 році – 16180,6 тис.грн. Темп збільшення валюти балансу ТОВ «Полістелс» за 2014 – 2017 рр. склав – 791,7 %.

Сума власних коштів збільшилась майже в три рази за рахунок збільшення суми нерозподіленого прибутку ТОВ «Полістелс». Це є позитивним фактором, та свідчить про покращення фінансового стану підприємства. За рахунок збільшення власного капіталу, ТОВ «Полістелс» характеризується більш фінансово стійким та незалежним від зовнішніх джерел фінансування.

На підставі проведеного аналізу нормативно-правової бази та спеціальної літератури можна зробити висновок, що протиріччя законодавчої та нормативної бази створює багато проблемних питань в обліку та контролі заборгованості підприємства. Дані протиріччя пов'язані зі змінами в законодавстві, наближенням положень бухгалтерського обліку до положень міжнародних стандартів та трансформацією бухгалтерського обліку в систему, яка не тільки надає фактичні дані про вже здійснені господарські операції, а в систему, що забезпечує управлінський апарат інформацією для оперативного аналізу та ефективного контролю діяльності підприємства.

В роботі розкрито облікове забезпечення контролю заборгованості суб'єкта господарювання. Проведені дослідження показали, що існуюча на

підприємстві відомість обліку кредиторської заборгованості є не досить інформаційною. Тому, доречним буде запропоноване удосконалення форми та змісту відомості обліку кредиторської заборгованості.

Удосконалення відомості дає змогу більш детально та повніше розглянути кредиторську заборгованість за отримані товари, надані роботи, надані послуги, отримати більш ширшу та повнішу інформацію про неї, а саме: зазначається реєстраційний номер документа та платіжного документа, номер і дата прибуткового документа, показується залишок на початок місяця (кварталу, року), а також висвітлюється більш повна інформація щодо рахунків, сума на яких переноситься з кредиту рахунка 63 в дебет рахунків 15, 20,21,22,23,24,28.

Проведені дослідження системи внутрішнього контролю, дозволили встановити, що внутрішній контроль на ТОВ «Полістелс» здійснюють:

8. управлінській персонал і спеціалісти до функціональних обов'язків яких входить попередній, поточний і наступний контроль;

9. обліковий персонал на чолі с головним бухгалтером, якому належать функції контролю на всіх етапах відображення господарських процесів.

Встановлено, що на досліджуваному підприємстві відсутній відділ внутрішнього контролю (аудиту) який би централізовано здійснював контроль, в тому числі контроль дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання. На нашу думку, створювати службу внутрішнього контролю на досліджуваному підприємстві є не доцільним, адже це буде затратно для підприємства, а ввести окрему штатну одиницю (внутрішнього контролера) є можливим та доцільним.

В роботі здійснено оцінку ефективності системи внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс». За результатами проведеного анкетування системи внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс» було встановлено, що більшість відповідей на запитання анкети – «Так», на основі чого зроблено припущення, що ризик контролю на підприємстві є невеликим.

Розглянувши стан внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс», вважаємо за необхідне зазначити наступне:

- система внутрішнього контролю ТОВ «Полістелс» спрямована на упередження, виявлення і виправлення суттєвих помилок, забезпечення захисту і збереження активів, повноти і точності облікової документації та включає адміністративний та бухгалтерський контроль;

- адміністративний контроль передбачає розподіл повноважень між працівниками підприємства таким чином, щоб жоден працівник підприємства не мав змоги зосередити у своїх руках усі необхідні для повної операції повноваження;

- бухгалтерський контроль забезпечує збереження активів підприємства, достовірність звітності та включає попередній, первинний (поточний) і наступний контроль.

Метою внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами та кредиторами на ТОВ «Полістелс» має бути встановлення повноти, достовірності та своєчасності відображення даних в первинній документації підприємства, облікових регістрах і звітності.

В роботі запропонована методика внутрішнього контролю заборгованості досліджуваного підприємства. Вважається, що сприятливою є ситуація, коли період обороту дебіторської заборгованості підприємства менший, ніж період обороту кредиторської, оскільки за таких умов підприємство може погасити свої зобов'язання за рахунок коштів, що надходять від дебіторів.

Встановлено, що на підприємстві доцільно розробити і затвердити Положення про інвентаризаційну комісію. У цьому положенні передбачити порядок формування інвентаризаційної комісії, кваліфікаційні вимоги, порядок здійснення інвентаризації, у тому числі розрахунків, права членів інвентаризаційної комісії, їх відповідальність тощо. Крім того, доцільним є розробка посадової інструкції члена інвентаризаційної комісії, яка б

визначала обов'язки та відповідальність членів постійно діючих та робочих інвентаризаційних комісій.

З метою удосконалення внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «Полістелс», в роботі розроблено робочий документ контролера, який дозволить оптимізувати контроль розрахунків з дебіторами та не допустити помилок під час розрахунків.

В роботі надані пропозиції з удосконалення внутрішнього контролю заборгованості ТОВ «Полістелс» в умовах використання сучасного програмного забезпечення. Нами розроблені та запропоновані до впровадження робочі документи щодо перевірки заборгованості підприємства та фактів її зміни як базису для реєстрації та узагальнення виявлених порушень та зловживань з метою аналітичної оцінки та формування пропозицій щодо .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акімова Н.С., Новицька Н.В. Основні проблеми обліку та внутрішнього аудиту дебіторської і кредиторської заборгованостей / Н. С. Акімова, Н. В. Новицька // Научно-технический сборник. Серія: Економічні науки. – 2013. – № 77. – С. 268–273.

2. Береза С.Л. Побудова облікової політики відображення грошових активів та дебіторської заборгованості / С.Л. Береза // Вісник Житомирського державного технологічного університету – 2013 – №1(23). – С. 35-44.

3. Белокоз О. Внутрішній аудит дебіторської та кредиторської заборгованостей торговельних підприємств / О. Белокоз // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2011. – Вип. 9. – Ч 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2011_9_1/pdf/byelokoz.PDF.

4. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств// Фінанси України,-№12,-2003 р.-с. 24-36.

5. Бланк И. А. Финансовый менеджмент / И. А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника-центр, 2004. – 656 с.

6. Бланк И.А. Управление активами. — К.: Ника- Центр, Эльга, 2002.— 702 с.

7. Брігхем Євхен. Основи фінансового менеджменту: пер. з англ.— К.: Молодь, 1997.— 1000 с.

8. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський словник / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : ПП "Рута", 2011. – 224 с.

9. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: [Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит”] / Ф.Ф. Бутинець, Л.Л. Горецька. – Житомир: ПП “Рута”, 2013. – 544 с.

10. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні: [Навчально-практичний посібник] / під ред. С.Ф. Голова. –Дніпропетровськ, ТОВ “Баланс – Клуб”, 2011. – 832 с.

11. Бухгалтерський облік: фінансовий та внутрішньогосподарський/В. В. Сопко, О. В. Бойко, М. І. Кучер. - К. : Фенікс, 2013. - 468 с.

12. Бухгалтерський фінансовий облік: [Підручник для студентів спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів – 8-ме вид., доп. і перероб.] / за заг. ред. Ф.Ф. Бутиця. – Житомир: ПП “Рута”, 2009. –912 с.

13. Буряк П.Ю. фінансово-економічний аналіз: Підручник / ред. П.Ю.Буряк, М.В.- К : ВД «Професіонал», 2004. - 528 с.

14. Верхоглядова Н.І. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика: [Навчально-практичний посібник] / Н.І. Верхоглядова, В.П. Шило, С.Б. Ільїна та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 536 с.

15. Вірстюк Н. В. Удосконалення системи обліку та управління дебіторської заборгованості на сучасному етапі / Н. В. Вірстюк, І. І. Воронцова // Буковинська державна фінансова академія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://-www.rusnauka.com/13_NMN_2011/Economics/7_86543.doc.htm.

16. Воробйова І. А. Механізм розвитку управління заборгованістю підприємства / І. А. Воробйова, А. О. Лисицина // Збірник наукових праць НУК. Серія: економіка та управління підприємствами. – 2011. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jnn.nuos.edu.ua/article/viewFile/25407/22873>.

17. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарії : практ. посібн. / С. Ф. Голов, В. М. Костюшенко. – К. : Лібра, 2011. – 670 с.

18. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами: [Практичний посібник] / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – К.: Лібра, 2014. – 880 с.

19. Гончарук Р.П. Сутність та класифікація кредиторської заборгованості: колізії наукових підходів // Вісник ЖДТУ. – 2012 р. № 1 (59) – С.48 – 51.

20. Господарський Кодекс України. Із змінами, внесеними згідно із Законами № 3205-IV від 15.12.2005 [електронний ресурс]. режим доступу // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?

21. Губачова О.М. Облік у зарубіжних країнах: [Навчальний посібник] / О.М. Губачова, С.І. Мельник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 430 с.

22. Гуцаленко Л. В., Шадурська Л. І. Організація контролю дебіторської і кредиторської заборгованості господарюючого суб'єкта // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 5

(20). – Ч. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2008_5_1/zbirnuk_O_FN_5_1_116.pdf.

23. Дячук О. В. Місце кредиторської заборгованості в системі управління підприємством / О. В. Дячук, В. В. Новодворська // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(3). – С. 243-251. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///D:/Downloads/ecnof_2013_10\(3\)_42%20\(9\).pdf](file:///D:/Downloads/ecnof_2013_10(3)_42%20(9).pdf).

24. Економічний аналіз : навч. посібн. / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін. ; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2013. – 556 с.

25. Економічний аналіз: Навч. посібник / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2013. – 556 с.

26. Єдинак Т.С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємства в умовах фінансово-економічної кризи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fireartcls.com/economica-pidriemstv-v-umovaxfinansovo-economichnoi-krizi-yedinak-t-s.html>

27. Єлінек Елла. Що таке заборгованість і з чим її їдять? // Дебет-Кредит. – 2015 р. – № 28 - С. 27 – 32.

28.Єригіна І. О. Проблема управління дебіторською заборгованістю підприємства та шляхи її вирішення / І. О. Єригіна // Криворізький економічний інститут «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».Серія:Економічні науки/ Облік та аудит. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/-63411.doc.htm.

29. Завгородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-те вид., випр. та доп. – К. : Т-во "Знання", КОО; Львів : Вид-во Львів. банківського ін-ту НБУ, 2012. – 566 с.

30. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. / К.В. Ізмайлова. – К.: МАУП, 2011. – 152 с.

31. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій Міністерства Фінансів України від 31.11.1999 р. № 291 - режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>

32. Камышанов П.И. Современная бухгалтерия и аудит на предприятиях и в банках/П.И. Камышанов, А.П. Камышанов, Л.И. Камышанов.-М., Элиста: АПП «Джангар», 2012.-720с.

33. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: К.: Знання, 2010. – 485 с.

34. Колеснікова О.М. Проблемні питання обліку резерву сумнівних боргів контексті податкового кодексу України/ О.М. Колеснікова//Ефективна економіка[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>

35. Кондукова Е.В., Лісовий А.В. Аналітичні аспекти податкового дослідження стану розрахунків з контрагентами // Сталий розвиток економіки. – 2010. – № 3. – С. 285–290.

36. Ксьондз С.М. Дебіторська заборгованість як об'єкт управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.khnu.km.ua/pdf/visnyk_tup/2010.

37. Лишиленко О. В. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю промислового підприємства / О. В. Лишиленко, Ю. Сезонко // Економічний вісник Запорізької державної інженерної компанії. – 2013. – Випуск 4. – С. 88-93. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.-zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_088.-pdf.

38. Марусяк Н. Л. Дебіторська та кредиторська заборгованості як основні регулятори кругообігу оборотного капіталу підприємства / Н. Л.

Марусяк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 2. – Т. 2. – С. 139–142.

39. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 39 Фінансові інструменти: визнання та оцінка [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_015

40. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) включаючи Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) та Тлумачення за станом на 31 березня 2004 року. Ч. 1. – К.: ФПБАУ, 2004. – 1278 с.

41. Моїсеєнко Г.І. Заборгованість: сутність та класифікація / Г.І. Моїсеєнко// Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2014.-Вип. 29, Ч.2: Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності в сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці.-С.96-99.

42. Момот Т.В., Сучасні моделі управління дебіторською заборгованістю

43. на підприємстві [Текст] // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 6. – С. 9-17.

44. Нашкерська Г. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги//Бухгалтерський облік і аудит,-№11,-2013,-с.31-37

45. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 року № 73. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 року за № 336/22868

46. Організація бухгалтерського обліку / Ю.Д.Чацкіс, Е.С.Гейер, О.А. Наумчук, І.О. Власова Навч. посіб. -К.: Центр учбової літератури, 2011.- 564 с.

47. Організація бухгалтерського обліку. Підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. / За редакцією проф. Ф.Ф. Бутинця. –3-є вид., доп. і перероб. –Житомир: ПП «Рута»,

48. Організація бухгалтерського обліку: навч. пос. / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С. М. Шулепова. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – Житомир: ЖІТІ, 2011. – 576 с.
49. Орлов І.В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія: [монографія] / І.В. Орлов. – Житомир: ЖДТУ, 2013. – 400 с.
50. Островерха Р.Е. Організація бухгалтерського обліку / Р.Е.Островерха Навч.посіб- 2-ге вид.перероб. та доп.-К.:Центр учбової літератури,2012.- 568с.
51. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
52. Палий В. Ф. Международные стандарты учета и финансовой отчетности: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 472 с.
53. Партин Г.О. Управлінський облік: [Навч. посіб. – 2-ге вид. випр. і доп.] / Г.О. Партин, А.Г. Загородній. – К.: Знання, 2013. – 303 с.
54. Погоріляк Л.В. Удосконалення бухгалтерського обліку взаєморозрахунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uk.orgsun.com/1/1/635-1.php>
55. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
56. Подоляннюк Р.В. Актуальні проблеми обліку дебіторської заборгованості/Р.В. Пололяннюк// Управління розвитком.- 2012.- №4.-С.114-116.
57. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання" Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 січня 2000 р. №20.- Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0085-00>
58. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» Затверджений наказом Міністерства Фінансів України від

08.10.1999р. № 237 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>

59. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» 29.11.1999р. № 290 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu15/>

60. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» 31.12.1999р. № 318 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu16/>

61. Постанова КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» від 02.02.2011р. № 98 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-п>

62. Про аудиторську діяльність: Закон України від 15.05.03р. ВР 762-IV, (зі змінами і доповненнями № [3125-12](#) від 27.07.20105) [електронний ресурс]. режим доступу // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3125>

63. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> від 16.07.1999 № **996-XIV** режим доступу // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3125>

64. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 23.04.2014 №23 - режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>

65. Романів Є.М. Проблеми обліку розрахунків з покупцями і замовниками та порядок бухгалтерського обліку розрахунків[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uk.orgsun.com/1/1/635-1.php>

66. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. — 3-тє вид., випр. і доп. — К. : Знання, 2007. — 668с.

67. Сатур В.С. Розробка пропозицій щодо удосконалення ведення обліку дебіторської заборгованості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/VPozhdyu_econ/2014_2/35.pdf

68. Серединська В.М та ін. Теорія економічного аналізу: Підручник/ В.М. Серединська, О.М. Загородна, Р.В. Федорович; За ред. Р.В. Федоровича. – Тернопіль: Укрмед-книга, 2002. – 322 с.

69. Сінельник М. М. Управління дебіторською заборгованістю та задачі її обліку на підприємствах торгівлі [Текст] // Матеріали VI регіональної студентської науково-практичної конференції «Облік, аналіз і аудит: сучасний стан і проблеми розвитку». -1 том. –Донецьк: ДонНТУ, 2015. –С. 96-

70. Скоробагатова В.В. Методика бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості як складової змішаних активів/В.В. Скоробагатова// Сталий розвиток економіки.-2014.-№7 (17).-С. 270-276.

71. Смірнова П. В. Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємств роздрібною торгівлі: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Харківський держ. ун-т харчування та торгівлі / П. В. Смірнов. – Х., 2009. – 19 с.

72. Соколов Я.В., Пятов М.Л. Регулирование оценки имущества и обязательств // Бухгалтерський учет. – 1998. – № 11. – С. 94 – 99. 11. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.

73. Сонин А. Зачем компании внутренний аудит? // Менеджмент и менеджер. – 2006. – № 7–8. – С. 21–26.

74. Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підручник / В.В. Сопко, В.П. Завгородній. – К.: КНЕУ, 2014. – 411 с.

75. Стельмашук А.М. Бухгалтерський облік: [Навчальний посібник] / А.М. Стельмашук, П.С. Смоленюк. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 528 с.

76. Сурніна К.С. Удосконалення обліку і аналізу дебіторсько-кредиторської заборгованості: проблеми теорії та практики: дис. кандидата екон. наук : 08.06.04 / Сурніна Катерина Станіславівна. – Луганськ, 2011. – 229 с.

77. Сутність зобов'язань та їх класифікація: економічний та правовий аспект [Електронний ресурс] / Н.П. Михайлишин // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. - 2012. - №2(3). - С.130-135. - Режим доступу до журн.: <http://www.economics.opu.n3.html>

78. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: [Підруч. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. – 6-те вид.] / Н.М. Ткаченко. – К.: А.С.К., 2001. – 784 с.

79. Учет – 2000: бухгалтерский и налоговый: [Т.1. – 3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Издательско-консультационная компания “Статус-Кво 97”, 2010. – 552 с.

80. Фарінович І.В. Факторинг як механізм пришвидшення обіговості обігових коштів підприємств / І.В. Фарінович // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/20_15/248_Far.pdf.

81. Фінансовий облік: Підручник / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко, І. Ю. Кравченко. - К. : Лібра, 2015. - 974 с.

82. Хендриксен Э.С. Теория бухгалтерського учета: [пер. с англ.] / Э.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бреда / Под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2010. – 576 с.

83. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: [Підручник] / Ю.С. Цал-Цалко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.

84. Цветкова Н. Принципи бухгалтерського обліку та звітності: досвід

85. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2856-16>

86. Чалий І. БуХХХоблік для дорослих: МСФЗ-трансформація. Управління прибутком. Податки / І. Чалий. – Х.: Фактор, 2011. – 400 с.

87. Чебанова Н.В. Бухгалтерський фінансовий облік: [Посібник] / Н.В. Чебанова, Ю.А. Василенко. – К.: Видавничий центр “Академія”.2002. – 672 с.

88. Чумаченко М.Г. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2013. — 556 с.

89. Чухно С.І. Методика аналізу дебіторської заборгованості підприємства / С.І. Чухно // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/chuhno-is-metodika-analizu-debitorskoyi-zaborgovanosti-pidpriemstva>.

90. Державний комітет статистики // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Додатки